

MOGGALLĀNA
ABHIDHĀNAPPADĪPIKĀ

(I)

片 山 一 良

Abhidhānappadīpikā は、12c 後半 (Parakkamabāhu I の治世) にセイロンで著わされた唯一最古のパーリ語辞典である。著者は Moggallāna とされるが、文法家 Moggallāna と区別され、Nava Moggallāna と呼ばれる¹⁾。本書は、天・地・一般の3章、1203偈から成り、およそ6,000語の同義語、同音異義語、不変化詞を含む。その形式、内容はともにサンスクリット語の辞典 *Amarakośa* に範を垂れ、又 *Mahāvvyutpatti* にも相通じ、パーリ語文献では特に *Jātaka* からの引用が目立つ²⁾。名詞 (abhidhāna) の意味に光 (padipa) を当て、「仏語 (buddhavacana) を理解するために」作成された本書は、まさに“類語大集成”の観を呈している。注釈書には、14c にビルマで著わされた *ṭikā* (以下を見よ) が存し、又同類の書として *Ekakkharakosa*³⁾ がある。

以下は *Abhidhānappadīpikā* の原文校訂 (但し刊本による) であるが、底本として次のビルマ字本を使用し、かつシンハラ字本、およびデーヴァナーガリー字本を併用した。

B^o, Buddhasāsana Press 1968 [略号B]

C^o, ed. by W. Subhīti, Colombo 1900 [略号C]

C^o, ed. by M. Ñānabhāsatiṣṣa, Colombo 1960 [略号C₁]

D^o, ed. by Muni Jinavijaya, Gujarāta Purātattva Mandira Grantāvali 1902⁴⁾

1) *Gandhavaṃsa* 62³, W. Geiger: *Pāli Literatur und Sprache* §51, Malalasekera: *The Pali Literature of Ceylon* p.179, 188f. 本書の著者は Pulastipura の Jetavana-vihāra に、文法家は Anurādhapura の Thūpārāma に住んでいたと言われる。

2) O. Franke: *Geschichte und Kritik der einheimischen Pāli-Grammatik und -Lexicographie* に詳しい。

3) 拙稿「パーリ語に於ける ekakkhara の点描——Volksetymologie 考」(『曹洞宗研究員研究生研究紀要』第6号、昭和49年) 参照。

4) 本書はCに基づくものである。この索引は整っているが、本文にはかなりの粗漏が目立つため脚註には示されない。

又、次の二書を参考として用いた。

B°, *Abhidhānaṭṭhapaṭṭhāna-ṭīkā* (: Caturaṅgala), Buddhasāsana Press
1964 [略号T]

C°, *Abhidhānaṭṭhapaṭṭhāna-sūci*, by W. Subhūti, Colombo 1893

本文中、「左肩の数字」は、類語(グループ)の始まりに付したものでその数の類語が以下に列挙されていることを示し、又、「イタリック」は説明(補足)の語であることを示す。尚、紙数の制限により、

本号(I)には第一、二章(vv. 1~690)

次号(II)には第三章(vv. 691~1203)

が収められることになった。因みに、本書の内容全体を目次として示せば、次の通りである。

-
- I. Sagga-kaṇḍa..... vv. 1~179
- II. Bhū-kaṇḍa..... vv. 180~690
- § 1 bhūmi-vagga (180~197)
- § 2 pura-vagga (198~226)
- § 3 nara-vagga (227~331)
- § 4 catubbaṇṇa-vagga (332~535)
- § 5 araṇṇa-vagga (536~604)
- § 6 araṇṇādi-vagga (605~648)
- § 7 pātāla-vagga (649~690)
- III. Sāmaṇṇa-kaṇḍa..... vv. 691~1203
- § 1 visesyādhina-vagga (691~757)
- § 2 saṅkiṇṇa-vagga (758~776)
- § 3 anekattha-vagga (777~1135)
- § 4 avyaya-vagga (1136~1203)
-

最後に W. Subhūti の *Sūci* を参照するに当り、前田恵学博士に格別の御配慮を頂いたことを記して感謝の意を表したい。

ABHIDHĀNAPPADĪPIKĀ

NAMO TASSA BHAGAVATO ARAHATO
SAMMĀSAMBUEDDHASSA

- i tathāgato yo karuṇākaro karo,
payātam osajja sukhappadaṃ padaṃ,
akā paratthaṃ kalisambhave bhava,
namāmi taṃ kevaladukkaraṃ karaṃ.
- ii apūjayuṃ yaṃ munikuñjarā jarā-,
rujādimuttā yahim uttare tare,
ṭhitā tivaṭṭambunidhiṃ narānarā,
tariṃsu taṃ dhammamaghappahaṃ p' ahaṃ.
- iii gataṃ munindorasasūnutaṃ nutaṃ,
supuññakhettaṃ bhuvane sutaṃ 'sutaṃ,
gaṇaṃ pi pāṇikatasaṃvaraṃ varaṃ,
sadā guṇoghena nirantarantaṃ.
- iv nāmaliṅgesu kosallam atthanicchayakāraṇaṃ,
yato mahabbalaṃ buddhavacane pāṭavatthinaṃ.
- v nāmaliṅgāny ato buddhabhāsitaṃ sārāhāny ahaṃ,
dassayanto pakāsissam abhidhānappadīpikaṃ.
- vi bhīyyo rūpantarā sāhacariyena ca katthaci,
kvacāhaccavidhānena ñeyyaṃ thīpunnapuṃsaṃ.
- vii abhinnaliṅgānaṃ yeva dvando ca liṅgavācakaṃ,
gāthāpādanāmajjhaṭṭhā pubbaṃ yantaṃ apare paraṃ.
- viii pumitthiyaṃ padaṃ dvīsū sabbaliṅge ca tīsv itī,
abhidhānantarārambhe ñeyyaṃ tv antamaṃ athādi ca.
- ix bhīyyo payogaṃ āgamaṃ sogataṃ āgame kvaci,
nighaṇḍuyuttiṃ cānīya nāmaliṅgaṃ kathīyati.

I. SAGGA-KAṆḌA

1. ³²⁾buddho dasabalo satthā sabbaññū *dvipaduttamo,
munindo bhagavā nātho cakkhumaṅgīraso muni.

1. *C, C₁ dipad°

2. lokanāthônadhivaro mahesi *ca* vināyako,
samantacakkhu sugato bhūripanno *ca* māraji.
3. narasiho naravaro dhammarājā mahāmuni,
devadevo lokagaru dhammassāmī tathāgato.
4. sayambhū sammāsambuddho varapañño *ca* nāyako,
jino ⁷⁾sakko *tu* siddhattho suddhodani *ca* gotamo.
5. sakyasiho *tathā* sakyamuni *c'* ādiccabandhu *ca*.
6. ⁴⁶⁾mokkho nirodho nibbānaṃ dīpo taṇhakkhayo paraṃ,
tāṇaṃ leṇaṃ arūpaṃ *ca* santaṃ saccam anālayaṃ.
7. asaṅkhataṃ sivam amataṃ sududdasaṃ,
parāyaṇam saraṇaṃ anītikaṃ *tathā*,
anāsavaṃ dhuvam anidassanākatā,
'palokitaṃ nipuṇam anantam akkharāṃ.
8. dukkhakkhayō*byāpajjhaṃ *ca* vivaṭṭaṃ khema-kevalaṃ,
apavaggo virāgo *ca* paṇītam accutaṃ padaṃ.
9. yogakkhemo pāram *api* mutti santi visuddhiyo,
vimuty asaṅkhatadhātu suddhi nibbutiyo *siyuraṃ*.
10. ⁴⁾khiṇāsavo *tv* asekkho *ca* vītarāgo *tathā* 'rahā,
⁵⁾devaloko divo *saggo tidivo tidasālayo.
11. ¹⁴⁾tidasā *tv* amarā devā vibudhā *ca* sudhāsino,
surā *marū divokā cāmatapā saggavāsino.
12. nijjarānimisā dibbā *apume* devatāni *ca*.
13. ⁸⁾siddho bhūto *ca* gandhabbo guyhako yakkha-rakkhasā,
kumbhaṇḍo *ca* pisācādī *niddiṭṭhā devayoniyo*.
14. ⁴⁾pubbadevā suraripū asurā dānavā *pume*,
tabbisesā ⁸⁾pahārādo sambaro bali *ādayo*.
15. ⁸⁾pitāmaho pitā brahmā lokeso kamalāsano,
tathā hiraññagabbho *ca* surajeṭṭho pajāpati.
16. ⁵⁾vāsudevo hari kaṇho kesavo cakkapāṇy *atha*,
⁶⁾mahissaro sivo sūli issaro pasupaty *api*.
17. haro *vutto* ³⁾kumāro *tu* *khando sattidharo *bhave*.
18. ²⁰⁾sakko purindado devarājā vajirapāṇi *ca*,
sujampati sahasakkho mahindo vajirāvudho.

8. *B byābajjhaṃ C, C₁ vyāpajjaṃ 10. *C, C₁ nāko 11. *C maru 17. *C, C₁ khandho

19. vāsavo *ca* dasasatanayano tidivādhibhū,
suranātho *ca* vajirahattho *ca* bhūtapaty *api*.
20. maghavā kosiyo indo vatrabhū pākasāsano,
viḍojo 'tha ¹*sujā *tassa bhariyā 'tha puram bhave*.
21. ³*masakkasārā vassokasārā *cevāmarāvati*,
¹vejayanto *tu pāsādo* ¹sudhammā *tu sabhā matā*.
22. ¹vejayanto *ratho tassa vutto* ¹mātali *sārathi*,
¹erāvaṇo *gajo* ¹paṇḍukambalo *tu silāsanam*.
23. ¹suvīro 'cc' *ādayo puttā* ¹nandā *pokkharanī bhave*,
⁴nandanam missakam cittalatā phārusakam *vanā*.
24. ³asani *dvīsu* kulisam vajiram *punnapuṇṇasake*,
⁴accharāyo *tthiyam vuttā* *rambhā *alambusādayo*,
devitthiyo 'tha *gandhabbā* ¹pañcasikho *ti ādayo*.
25. ²vimāno *nitthiyam* *byamham ³piyūsam *tv amataṃ sudhā*,
⁵sineru meru tidivādhāro neru *sumeru ca*.
26. ⁷yugandharo isadharo karaviko sudassano,
nemindharo vinatako assakaṇṇo *kulācalā*.
27. ³mandākinī *tathā* 'kāsagaṅgā suranadī *py atha*.
28. ³koviḷāro *tathā* pāricchattako pārijātako,
²kapparukkho *tu santānādayo devaddumā siyum*.
29. ²pācī ²patīcy ²udīci *tthī* *pubba-pacchima-uttarā*,
disātha dakkhiṇā ²'pācī ²vidisānudisā *bhave*.
30. ⁸erāvato puṇḍariko vāmano kumudo 'ñjano,
pupphadanto sabbabhummo suppatiko *disā gajā*.
31. ²dhataraṭṭho *ca* *gandhabbādhipo* ²kumbhaṇḍasāmi *tu*,
*virūḷhako ²virūpakkho *tu nāgādhipatīrito*.
32. ⁴yakkhādhipo vessavaṇo kuvero naravāhano,
²*alakālakamandā 'ssa *purī paharaṇam* ¹gadā,
catuddisānam adhipā pubbādīnam kamā ime.
33. ¹⁸jātavedo sikhī joti pāvako dahano 'nalo,
hutāvaho 'ccimā dhūmaketv *aggi gini bhānumā*.

20. *C sujāta 'ssa Ṭ sujātā 'ssa 21. *C, C₁ masakkasāro 24. *C, C₁ rambhā cāl°
25. *C, C₁ vyambham piyūsam amataṃ 30. *C, C₁ erāvaṇo 31. *B virūḷhako 32.
*C, C₁ alakālakam°

34. tejo dhūmasikho vāyusakho *ca* kaṇḥavattanī,
vessānaro hutāso 'tha ³⁾sikhā *jāl' acci *cāpume*.
35. ²⁾vipphuliṅgaṃ phuliṅgaṃ *ca* ³⁾*bhasmā *tu* seṭṭhi chārikā.
36. ¹⁾*kukkuḷo *tuṇhabhasmasmim* ³⁾aṅgāro 'lātam ummukaṃ,
⁵⁾samidhā idhumaṃ *c'* edho upādānaṃ *tath'* indhanaṃ.
37. *ath'* ⁵⁾obhāso pakāso *c'* ālokōjjotātapā *samā*,
¹⁰⁾māluto pavano vāyu vāto 'nila-samīraṇā,
gandhavāho *tathā* vāyo samīro *ca* sadāgati.
38. *vāyubhedā ime ch'* ⁶⁾uddhaṅgamo cādhogamo *tathā*,
kucchiṭṭho *ca* koṭṭhāsayo assāsaṅgānusārino.
39. *atho* ²⁾apānaṃ passāso ²⁾assāso ānam *uccate*.
40. ³⁾vego javo rayo ⁹⁾khippaṃ *tu* siḅhaṃ turitaṃ lahu,
āsu tuṇṇam araṃ cāvīlambitaṃ tuvaṭaṃ *pi ca*.
41. ⁷⁾satataṃ niccam aviratānārata-santatam anavarataṃ *ca* dhuvaṃ,
⁷⁾bhusam atisayo *ca* daḷhaṃ tibbēkantātimatta-bāḷhāni,
khippādī paṇḍake dabbe dabbagā tesu ye tisu.
42. ⁴⁾aviggaho *tu* kāmo *ca* manobhū madano *bhave*,
⁸⁾antako vasavattī *ca* pāpimā *ca* pajāpati.
43. pamattabandhu kaṇho *ca* māro namuci *tassa tu*,
³⁾taṇhā 'ratī ragā *dhītū hatthī tu* ¹⁾girimekhalo.
44. ³⁾yamarājā *ca* vesāyī yamo 'ssa ¹⁾nayanāvudhaṃ,
²⁾vepacitti pulomo *ca* ²⁾kimpuriso *tu* kinnaro.
45. ¹⁵⁾antalikkhaṃ kham ādiccapatho 'bbhaṃ gaganambaram,
vehāso cānilapatho ākāso *nitthiyaṃ* nabhaṃ.
46. devo vehāyaso tārāpatho surapatho aghaṃ.
47. ¹¹⁾megho valāhako devo pajjunno 'mbudharo ghano,
dhārādharo *ca* jīmūto vārivāho *tathā* 'mbudo.
48. abbaṃ *tīsv atha* ³⁾vassaṃ *ca* vassanaṃ vuṭṭhi *nāriyaṃ*,
⁵⁾sateratā 'kkhaṇā vijju vijjutā cācirappabhā.
49. *meghanāde tu* ³⁾*dhanitaṃ gajjitaṃ rasiṭādi *ca*,
²⁾**indāvudhaṃ indadhanu ²⁾vātakkhittambu sīkaro.
50. ³⁾āsāro dhārā sampāto ²⁾karakā *tu* ghanopalaṃ,

34. C, C₁ jālācci vā pume 35. *C, C₁, Ṭ bhasmaṃ 36. *C, C₁ kukkulo 49. *C, C₁
thanitaṃ **C, C₁ indāyudhaṃ

- ¹duddinaṃ *meghacchannāhe* ⁶pidhānaṃ *tv* apadhāraṇam.
51. *tirodhānantaradhānāpidhāna-chādanāni *ca*,
¹⁴indu cando *ca* nakkhattarājā somo nisākaro.
52. osadhīso himaraṃsi sasaṅko candimā sasi,
sītaraṃsi nisānātho uḷurājā *ca* mā *pume*.
53. ¹kalā *soḷasamo bhāgo* ²bimbaṃ *tu* maṇḍalaṃ *bhave*,
⁵aḍḍho *tv* addho upaḍḍho *ca vā* kaṇḍaṃ sakalaṃ *pume*.
54. ¹addhaṃ *vuttaṃ same bhāge* ²pasādo *tu* pasannatā,
³komudī candikā juṇhā ⁴kanti sobhā juti cchavi.
55. ⁷kalaṅko lañchanaṃ lakkham aṅko 'bhiññāṇa-lakkhaṇaṃ,
*cihanaṃ *cāpi sobhā tu paramā* ¹susamā *tha ca*.
56. *sītaṃ guṇe guṇiliṅgā* ³sīta-sisira-sītalā,
⁵himaṃ tuhinam ussāvo nīhāro mahikā *py atha*.
57. ⁶nakkhattaṃ joti bhaṃ tārā *apume* tārakōḷu *ca*.
58. ²⁷assayujo bharaṇi *tthi sakattikā rohiṇi* **pi ca*,
migasiram addā *ca* punabbasu *phusso cāsilesa *pi*.
59. *māghā *ca* phaggunī *dve ca* hatthā cittā *ca* **svāti *pi*,
visākhā 'nurādhā jeṭṭhā mūlāsāḷhā *duve tathā*.
60. savaṇo *ca* dhaniṭṭhā *ca* satabhisajo pubbuttarabhaddapadā,
revaty *apīti kamato sattādhikavīsanakkhattā*.
61. ²sobbhānu *kathito rāhu* ⁹sūrādī *tu navaggahā*,
¹²rāsi *mesādiko* ²bhaddapadā poṭṭhapadā *samā*.
62. ¹⁹ādicco sūriyo sūro sataraṃsi divākaro,
verocano dinakaro uṇharaṃsi pabhaṅkaro.
63. aṃsumālī dinapati tapano ravi bhānumā,
raṃsimā bhākaro bhānu akko sahasaraṃsi *ca*.
64. ¹⁴raṃsi *ābhā pabhā ditti ruci bhā juti dīdhiti,
marīci *dvīsu* bhānv aṃsu mayūkko kiraṇo karo.
65. ²paridhi pariveso 'tha ²marīci migataṅhikā,
sūrassodayato *pubbuṭṭhitaraṃsi siyā* ¹ruṇo.
66. ⁴kālo 'ddhā samayo velā *tabbisesā khaṇādayo*,
¹khaṇo *dasaccharākālo khaṇā dasa* ¹layo *bhave*.

51. *C, C₁ °ntarādhānapidhānacchā° 55. *C, C₁ ciṇhaṃ cāpi tu so° 58. *C, C₁ *ceva
C, C₁ magasiram *Ṭ pusso 59. *C, C₁ maghā **C, C₁, Ṭ sāti 64. *C, C₁ cābhā

67. *layā *dasa* ¹khaṇalayo ¹muhutto *te siyā dasa,*
**dasa* ¹khaṇamuhutto *te* ³divaso *tu ahaṃ dinaṃ.*
68. ⁴pabhātaṃ *ca vibhātaṃ ca paccūso kallam apy atha,*
²abhidoso padoso *'tha* ²sāyo sañjhā **dinaccayo.*
69. ⁵nisā *ca rajanī ratti tiyāmā saṃvarī bhava,*
¹juṇhā *tu candikāyuttā tamussannā* ¹timisikā.
70. ³nisītho *majjhimā ratti aḍḍharatto mahānisā,*
⁴andhakāro tamo *nitthī timisaṃ timiraṃ mataṃ.*
71. ⁴caturaṅgataṃ *evaṃ kāḷapakkhacatuḍḍasī,*
vanasaṅḍo ghano meghapaṭalaṃ cāḍḍharatti ca.
72. ¹*andhatamaṃ *ghanatame* ¹pahāro *yāmasaññito,*
pāṭipado tu dutiyā tatiyādī ¹tithī *dvisu.*
73. ²pannarasī pañcadasī ²puṇṇamāsī *tu puṇṇamā,*
²amāvasī *py amāvāsī thiyāṃ pannarasī 'parā.*
74. *ghaṭikā saṭṭhy* ¹ahoratto ¹pakkho *te dasa pañca ca,*
te tu pubbāparā ²sukka-kāḷā ¹māso *tu te duve.*
75. ¹²citto vesākha-*jeṭṭhā *c' āsāḷho dvisu ca sāvāṇo,*
poṭṭhapādassayujā ca māsā dvādasa kattiko.
76. māgasiro *tathā phusso kamena māgha-*phagguṇā,*
kattikassayujā māsā ²pacchima-pubbakattikā.
77. *sāvāṇo* ¹nikkhamanīyo *cittamāso tu* ¹rammako.
78. *caturō caturō māsā kattikakāḷapakkhato,*
kamā hemanta-gimhāna-vassānā utuyo dvisu.
79. ¹hemanto ¹sisiram *utū cha vā* ¹vasanto *ca* ¹gimha-¹vassānā,
¹sarado *ti kamā māsā dve dve vuttānusārena.*
80. ³uṇho nidāgho gimho *'tha* ³vasso vassāna-pāvusā,
utūhi tīhi vassānādikehi ¹dakkhiṇāyanaṃ.
81. ¹uttarāyanam *aññehi tīhi *vassāyanadvayaṃ,*
⁵vassa-saṃvaccharā *nitthī sarado hāyano samā.*
82. ⁴kappakkhayo *tu saṃvaṭṭo yuganta-palayā api,*
²alakkhī kālakaṇṇi *tthī atha* ²lakkhī siri *tthiyaṃ.*
83. ²danu dānavamātā *'tha* ²devamātā *panāditi.*

67. *C, C₁ dasakkhaṇa° 68. *C, C₁ dinaccaye 72. *C, C₁ andhantamaṃ 75. *B,
C, C₁ jeṭṭho 76. *C, C₁ phagguṇā 81. *C, C₁, Ṭ vassoyana°

84. ¹²pāpaṃ *ca* kibbisam verāgham ducarita-dukkatam,
apuññākusalam kaṇham kalusam duriṭāgu *ca*.
85. ⁶kusalam sukataṃ sukkaṃ puññaṃ dhammam *anitthiyam*,
sucaritam *atho* ³diṭṭhadhammikam *ihalokikam.
86. sandiṭṭhikam *atho* ²pāralokikam samparāyikam,
²takkālam *tu* *tadātvaṃ ²cōttarakālo *tu* āyati.
87. ¹³hāso 'ttamanatā pīti vitti tuṭṭhi *ca nāriyam*,
ānando *pamudāmodo santoso nandi sammado.
88. pāmojjaṃ *ca* pamodo 'tha ³sukham sātaṃ *ca* phāsv *atha*,
⁷bhaddam seyyo subham khemaṃ kalyāṇam maṅgalam sivaṃ.
89. ⁶dukkham *ca* kasiram kicchaṃ nīgho byasanaṃ agham,
dabbe tu pāpapuññāni tīsv ākicchaṃ sukhādi ca.
90. ⁵bhāgyam niyati bhāgo *ca* bhāgadheyyam vidhīrito,
atho ⁵uppatti nibbatti jāti jananam ubbhavo.
91. ¹²nimittam kāraṇam ṭhānam padaṃ bījam nibandhanam,
nidānam pabhavo hetu sambhavo setu paccayo.
92. *kāraṇam yaṃ samāsannaṃ* ¹padaṭṭhānan *ti taṃ mataṃ*,
³jīvo *tu* puriso 'ttā 'tha ²padhānam pakati *tthiyam*.
93. ¹³pāṇo sarīri bhūtam *vā* satto dehī *ca* puggalo,
jīvo pāṇi pajā jantu jano loko tathāgato.
94. ⁶rūpaṃ saddo gandha-rasā phasso dhammo *ca* ⁵*gocarā,
ālambā visayā *te chārammaṇālambaṇāni ca*.
95. ⁷sukko goro sitōdātā dhavalo seta-paṇḍarā,
⁶soṇo *tu* lohito ratto tamba-*mañjiṭṭha-rohitā.
96. ⁷nīlo *kaṇhāsītā kāḷo mecako sāma-sāmalā,
sitapīte tu ¹paṇḍu 'tto *isaṃ paṇḍu tu* ¹dhūsaro.
97. ¹aruṇo *kañci ratto* 'tha ¹pāḷalo *setalohito*,
atho ²pīto *halidyābho ³palāso harito hari.
98. ²kaḷāro kapilo *nīlapīte* 'tha *rocanappabhe*,
²piṅgo pisaṅgo *py atha vā kaḷārādī tu piṅgale*.
99. ³kammāso *sabalo citto ¹sāvo *tu kaṇhapītake*,

85. *C, C₁ ceha° 86. *C, C₁ tadāttaṃ 87. *C, C₁ °modā 94. *C, C₁ gocarō ālambo
visayo 95. *C, C₁, Ṭ mañjeṭṭha 96. *C, C₁ kaṇho sito 97. *C, C₁ haḷi° 99. *C,
C₁ sabaḷo ** C, C₁ guṇinete

*vāccaliṅgā **guṇinyete guṇe sukkādayo pume.*

100. ⁵⁾naccam naṭṭam *ca* naṭṭanam nattanam lāsanam *bhave,*
naccam tu vāditam gītam iti ³⁾nāṭyam **idam tayaṃ.*
101. *naccatṭhānam siyā* ¹⁾raṅgo ¹⁾bhinayo **sūcyasūcanam,*
²⁾aṅgahāro 'ṅgavikkhepo ³⁾naṭṭako naṭṭako naṭo.
102. ⁹⁾siṅgāro karuṇo vīrabbhuta-hassa-bhayānakā,
santo bībhaccha-ruddāni *nava* nāṭyarasā *ime.*
103. *posassa nāriyam pose itthiyā saṅgamaṃ pati,*
yā pihā esa ¹⁾siṅgāro *ratikīlādi kāraṇo.*
104. *uttamaṭṭakatiṭṭāyo itthipurisahetuko,*
so ²⁾sambhogo viyogo *ti siṅgāro duvidho mato.*
105. ¹³⁾bhāsitaṃ lapitaṃ bhāsā vohāro vacanam vaco,
utti vācā girā vāṇi bhāratī kathitā vacī.
106. *ekākhyāto padacayo siyā* ¹⁾vākyam *sakārako,*
¹⁾*āmeḍitaṃ *ti viññeyyam dvattikkhattum udīraṇam.*
107. *bhaye kodhe pasamsāyam turite kotūhalecchare,*
hāse soke pasāde ca kare **āmeḍitaṃ budho.*
108. ³⁾iru *nārī* yaju sāmam *iti vedā tayo siyum,*
ete eva ¹⁾tayī *nārī* ³⁾vedo manto suti *tthiyam.*
109. ¹⁰⁾aṭṭhako vāmako vāmadevo *c'* aṅgīraso bhagu,
**yamadaggi ca vāsiṭṭho bhāradvājo ca kassapo,*
vessāmitto ti mantānam kattāro isayo ime.
110. ⁶⁾kappo vyākaraṇam jotisattham sikkhā nirutti *ca,*
chandoviciti *cetāni vedāṅgāni vedanti cha.*
111. ¹⁾itihāso *purāvuttappabandho bhāratādiko,*
nāmaṭṭakāsakaṃ sattham rukkhādīnam ¹⁾nighaṇḍu *so.*
112. *vitaṇḍasattham viññeyyam yam tam* ¹⁾lokāyataṃ *iti,*
¹⁾keṭubham *tu kriyākappavikappo kavinaṃ hito.*
113. ¹⁾ākhyāyikōpaladdhatthā *ṭṭabandhakappanā* ¹⁾kathā,
¹⁾daṇḍanīty *atthasatthasmim* ²⁾vuttanto *tu pavatti ca.*
114. ⁹⁾saññākhyāvahā samaññā cābhidhānam nāmam avhayo,
nāmadheyyādhivacanam ²⁾paṭivākyam *tu* **uttaram.*

100. *C idattayam 101. *C sūcca° C₁ succa° 106. *C, C₁ āmeḍitaṃ tu 107. *C,
C₁ āmeḍitaṃ 109. *C, C₁ yamataggi ca vāseṭṭho 114. *C, C₁ cottaram

115. ³⁾pañho *tīsv* anuyogo *ca* pucchā *py* *atha* ⁴⁾nidassanañ, upogghāto *ca* diṭṭhanto *tathôdāharaṇaṃ bhavē.*
116. ⁵⁾samā saṅkhepa-saṃhārā samāso saṅgaho *py* *atha,* *sataṃ dhārayasī ty ādy* ¹⁾abbhakkhānañ *tucchabhāsaṇaṃ.*
117. ²⁾vohāro *tu* vivādo *'tha* ²⁾sapanañ sapatho *pi* *ca,* ³⁾yaso siloko kitti *tthī* ¹⁾ghosā *tu* *'ccasaddanaṃ.*
118. ²⁾paṭighoso paṭiravo ²⁾*thôpaññāso* vacimukhañ, ⁷⁾katthanā *ca* silāghā *ca* vaṇṇanā **ca* nuti tthuti.
119. thomanāñ *ca* pasaṃsā *'tha* ¹⁾kekā *nādo* *sikhaṇḍinaṃ,* *gajānaṃ* ¹⁾koñcanaḍo *'tha* *matā* ¹⁾hesā *hayaddhani.*
120. ²⁾pariyāyo vevacanañ ²⁾sākacchā *tu* *ca* saṅkathā, ⁷⁾upavādo *c'* upakkosāvaṇṇavādā *'nuvādo* *ca,* janavādāpavādā *pi* parivādo *ca* *tulyatthā.*
121. ⁵⁾khepo nindā *tathā* kucchā jigucchā garahā *bhave,* *nindāpubbo upārambho* ¹⁾paribhāsanam *uccate.*
122. *aṭṭhānariyavohāravasena yā pavattitā,* ¹⁾abhivākyāñ *siyā vācā sā vitikkamadīpanī.*
123. *muhumbhāsā* ¹⁾nulāpo *'tha* ¹⁾palāpo *natthikā girā,* *ādobhāsanam* ¹⁾ālāpo ²⁾vilāpo *tu* pariddavo.
124. ²⁾vippalāpo virodhotti ²⁾sandesotti *tu* vācikañ, *sambhāsaṇaṃ* *tu* ¹⁾sallāpo *virodharahitaṃ mithu.*
125. ¹⁾pharusañ *niṭṭhuraṃ vākyaṃ manuññaṃ* ¹⁾hadayaṅgamañ, ²⁾saṅkulañ *tu* kiliṭṭhañ *ca* *pubbāparavirodhiñ.*
126. *samudāyattharahitaṃ* ¹⁾abaddham *iti* *kittitaṃ,* ¹⁾vitathañ *tu* *musā cātha pharusādī tiliṅgikā.*
127. ⁵⁾sammā *'byayaṃ* cāvitathañ saccañ tacchañ yathātathañ, *tabbantā tīsv* ⁴⁾*alikañ *tv* asaccañ micchā *musā 'byayaṃ.*
128. ¹⁶⁾ravo ninādo ninado *ca* saddo nigghosa-nāda-ddhanayo *ca* rāvo, ārāva- saṃrāva-virāva-ghosā ravā suti *tthī* sara-nissanā *ca.*
129. *vissatṭha-mañju-viññeyyā savanīyā visārino,* *bindu-gambhīra-ninnādī* **ty* *evam aṭṭhaṅgiko saro.*
130. *tiracchānagatānaṃ* *hi* *rutaṃ* ¹⁾vassitam *uccate* ²⁾kolāhalo kalahalo ³⁾gītañ gānañ *ca* gītikā.

118. *C, C₁ 'tha 127. *B alikañ 129. *C, C₁ tvevañ

131. *sarā satta tayo gāmā 'c ekavīsati mucchanā,*
**tānān' ekūnapaññāsa iccetaṃ* ¹⁾saramaṇḍalam.
132. ⁷⁾usabho dhevato *ceva chajja-gandhāra-majjhimā,*
pañcamo ca nisādo ti satte 'te gādītā sarā.
133. *nadanti usabhaṃ gāvo turagā dhevataṃ tathā,*
chajjaṃ mayūrā gandhāram ajā koṅcā ca majjhimaṃ.
134. *pañcamaṃ paraṇṇādi nisādaṃ pi ca vāraṇā,*
chajjo ca majjhimo gāmā tayo sādharāṇo ti ca.
135. *saresu tesu pacceke tisso tisso hi mucchanā,*
*siyuṃ tatheva *tānāni satta satteva labbhare.*
136. *tisso duve catasso ca catasso kamato sare,*
tisso duve catasso ti dvāvīsati sutī siyuṃ.
137. *uccatāre rave* ¹⁾tāro *thābyatte madhure* ¹⁾kalo,
gambhīre tu rave ¹⁾mando *tārādī tīsv atho kale,*
¹⁾kākalī *sukhume vutto kriyādisamatā* ¹⁾layo.
138. ²⁾vīṇā *ca vallakī satta tantī sā* ¹⁾parivādini,
¹⁾pokkharo *doṇi vīṇāya* ²⁾upaviṇo *tu veṭhako.*
139. ⁵⁾ātataṃ *ceva vitatam ātatavitataṃ ghanam,*
susiram ceti tūriyam pañcaṅgikam udīritaṃ.
140. ¹⁾ātataṃ *nāma cammāvanaddhesu bheriyādisu,*
*talēkekayutaṃ *kumbhathuṇadaddarikādikaṃ.*
141. ¹⁾vitataṃ *cōbhayatalaṃ *tūriyam murajādikaṃ,*
¹⁾ātatavitataṃ *sabbavinaddhaṃ paṇavādikaṃ.*
142. ¹⁾susiraṃ *vaṃsasaṅkhādi sammatālādikaṃ* ¹⁾ghanaṃ,
⁴⁾ātojjaṃ *tu ca vādittaṃ vāditaṃ vajjam uccate.*
143. ²⁾bherī dundubhi *vutto 'tha* ²⁾mudiṅgo *murajo 'ssa tu,*
³⁾āliṅgaṅkyōddhakā *bhedā* ²⁾tiṇavo *tu ca *ḍiṇḍimo.*
144. ²⁾*ālambaro *tu paṇavo* ¹⁾koṇo *vīṇādivādanaṃ,*
³⁾daddarī *paṭaho bheri ppabhedā maddalādayo.*
145. *janappiye vimadduṭṭhe gandhe* ¹⁾parimalo *bhave,*
so tv ¹⁾āmodo *dūragāmī vissantā tīsv ito paraṃ.*
146. ⁴⁾iṭṭhagandho *ca surabhi sugandho ca sugandhi ca,*

131., 135. *C, C₁, Ṭ ṭhān° 140. *C, C₁ °thūṇa° 141. *C, C₁ turiyam 143. *deṇḍ-
imo 144. *C, C₁ ālambaro ca

- 2^opūtigandhi *tu* duggandho 'tha 2^ovissam āmagandhi *yaṃ*.
147. 4^okuṅkumaṃ *ceva* yavanapupphaṃ *ca* tagaraṃ *tathā*,
turukkho *ti catujjātigandhā ete pakāsītā*.
148. 6^okasāvo *nitthiyaṃ* titto madhuro lavaṇo *ime*,
ambilo kaṭuko *ceti cha rasā tabbatī tisu*.
149. *siyā* 2^ophasso *ca* phoṭṭhabbo 3^ovisayī *tv* akkham indriyaṃ,
6^onayanaṃ *tv* akkhi nettaṃ *ca* locanaṃ *c' acchi cakkhu ca*.
150. 5^osotaṃ saddaggaho kaṇṇo savanaṃ suti 4^onatthu *tu*,
nāsā *ca* nāsikā ghānaṃ 2^ojivhā *tu* rasanā *bhave*.
151. 10^osarīraṃ vapu gattaṃ cāttabhāvo bondi viggaho,
dehaṃ *vā purise* kāyo *thiyaṃ* tanu *kaḷevaram.
152. 6^ocittaṃ ceto mano *nitthī* viññāṇaṃ hadayaṃ *tathā*,
mānasaṃ 14^odhi *tu* paññā *ca* buddhi medhā mati muti.
153. bhūrī mantā *ca* paññāṇaṃ ñāṇaṃ vijjā *ca* yoni *ca*,
paṭibhānam amoho 'tha *paññābheda* 2^ovipassanā.
154. sammādiṭṭhi *pabhutikā 2^ovīmaṃsā *tu* vicāraṇā,
2^osampajaññaṃ *tu* nepakkaṃ 2^ovedayitaṃ *tu* vedanā.
155. 5^otakko vitakko saṅkappo 'ppanōhā 2°'yu *tu* jīvitaṃ,
4^oekaggatā *tu* samatho avikkhepo samādhi *ca*.
156. 10^oussāhātappa-paggāhā vāyāmo *ca* parakkamo,
padhānaṃ vīriyaṃ cēhā uyyāmo *ca* dhiti *tthiyaṃ*.
157. *cattāri* 4^ovīriyaṅgāni *tacassa ca nahāruno*,
avisissanam aṭṭhissa maṃsalohitasussanaṃ.
158. 1^oussoḷhī *tv* *adhimatteha* 2^osati *tv* anussati *tthiyaṃ*,
2^olajjā hirī *samānā* 'tha 2^oottappaṃ pāpabhīrutā.
159. 3^omajjhataṭṭā *tu* 'pekkhā *ca* adukkhamasukhā *siyā*,
2^ocittābhogo manakkāro 2^oadhimokkho *tu* nicchayo.
160. 5^odayā 'nukampā kāruññaṃ karuṇā *ca* anuddayā,
thiyaṃ 3^overamaṇi *ceva* viraty ārati *cāpy atha*.
161. 4^otitikkhā khanti khamanaṃ khamā 2^omettā *tu* mety *atha*,
5^odassanaṃ diṭṭhi laddhi *tthī* siddhanto samayo *bhave*.
162. 25^otaṇhā *ca* *tasiṇā ejā jālinī *ca* visattikā,
chando jaṭā nikanty āsā **sibbinī bhavanetti *ca*.

151. *C, C₁ kalevaram 154. *C, C₁ ppa° 162. *C, C₁ tasinā **C, C₁ sibbanī

163. abhijjhā vanatho vānaṃ lobho rāgo *ca* ālayo,
 pihā manoratho icchā 'bhilāso kāma-dohaḷā,
 ākaṅkhā ruci *vuttā sā tv adhikā* ¹⁾lālasā *dvisu*.
164. ³⁾veram virodho viddeso ⁶⁾doso *ca* paṭigham *ca vā*,
 kodhāghātā kopa-rosā ²⁾byāpādo 'nabhiraddhi *ca*.
165. ²⁾baddhaveram upanāho *siyā* ²⁾soko *tu* socanaṃ,
³⁾rodhitaṃ kanditaṃ ruṇṇaṃ ²⁾paridevo pariddavo.
166. ³⁾bhīti *tthi* bhayam uttāso ²⁾bheravaṃ *tu* mahabbhayaṃ.
167. ⁹⁾bheravaṃ bhīsaṃ bhīmaṃ dāruṇaṃ *ca* bhayānakaṃ,
 ghoraṃ paṭibhayaṃ bhesmaṃ bhayaṅkaram *ime tisu*.
168. ²⁾issā usūyā ³⁾maccheraṃ *tu* macchariyam accharaṃ,
³⁾moho 'vijjā *tathā* 'ñāṇaṃ ³⁾māno vidhā *ca* unnati.
169. ²⁾uddhaccam uddhaṭaṃ *cātha* ⁵⁾tāpo kukkuccam *eva ca*,
 pacchātāpo 'nuṭāpo *ca* vippaṭisāro *pakāsito*.
170. ⁹⁾manovilekha-sandehā saṃsayo *ca* kathaṃkathā,
 dveḷhakaṃ vicikicchā *ca* kaṅkhā saṅkā vimaty *api*.
171. ³⁾gabbo 'bhimāno 'haṅkāro ²⁾cintā *tu* jhānam *uccate*,
²⁾nicchayo niṇṇayo *vutto* ²⁾paṭiññā *tu* paṭissavo.
172. ⁶⁾avamānaṃ tirakkāro paribhavo *py* anādaro,
 parābhavo *py* avaññā 'tha ²⁾ummādo cittavibbhamo.
173. ³⁾pemaṃ sineho sneho 'tha ²⁾cittapīḷā *visaññitā,
²⁾pamādo sativossaggo ²⁾kotūhalaṃ kutūhalaṃ.
174. ⁶⁾vilāso lalitaṃ līlā hāvo heḷā *ca* vibbhamo,
iccādikā siyūṃ nāri siṅgārabhāvajā *kriyā.
175. ³⁾hasanaṃ hasitaṃ hāso *mando so* ²⁾mihitaṃ sitaṃ,
²⁾aṭṭahāso mahāhāso ²⁾romaṅco lomahaṃsanaṃ.
176. ⁶⁾parihāso davo *khiḍḍā keḷi kīḷā *ca* kīḷitaṃ,
³⁾niddā *tu* supinaṃ soppaṃ ²⁾middhaṃ *ca* pacalāyikā.
177. *thiyaṃ* ⁵⁾nikati kūṭaṃ *ca* dambho *sāṭṭhyaṃ *ca* ketavaṃ,
⁷⁾sabhāvo *tu* nissaggo *ca* sarūpaṃ pakati *tthiyaṃ*.
178. sīlaṃ *ca* lakkhaṇaṃ bhāvo ³⁾ussavo *tu* chaṇo *maho.
179. *dhārento jantu sasneham abhidhānappadīpikaṃ*,

173. *C₁ 'dhi saññitā 174. *B kiriyā 176. *B khittā 177. *C, C₁ saṭṭhyam Ṭ
 sathaṃ 178. *Ṭ mato

**khuddakādyatthajātāni sampassati yathāsukhaṃ.*

SAGGAKAṄḌO NIṬṬHITO

II. BHŪ-KAṄḌA

§ 1 BHŪMIVAGGA

180. *vaggā bhūmi purī macca catubbaṇṇa vanādihi,*
ṭātālena ca vuccante saṅgo 'paṅgehi 'dha 'kkamā.
181. ¹⁹vasundharā chamā bhūmi pathavī medanī mahī,
ubbī vasumatī go ku vasudhā dharaṇī dharā,
puthavī jagatī bhūrī bhū ca bhūtadharā 'vanī.
182. *khārā tu mattikā* ¹ūso ²ūsavā *t' ūsaro tisū,*
²thalaṃ thalī *tthī bhūbhāge thaddhalūkhamhi* ¹jaṅgalo.
183. ⁴pubbavideho cāparagoyānaṃ jambudīpo ca,
uttarakuru *ceti siyūṃ cattāro me mahādīpā.*
184. *pumbahutte* ²¹kurū sakkā kosalā magadhā sivi,
kaliṅgā 'vanti pañcālā vajjī gandhāra-cetayo.
185. vaṅgā videhā kambojā maddā bhaggaṅga-sihaḷā,
kasmīrā kāsī paṇḍvādī *siyūṃ janapadantarā.*
186. ²loko ca bhuvanaṃ *vuttaṃ* ²deso tu visayo *py atha,*
²milakkhadeso paccanto ²majjhadeso tu majjhimo.
187. ³anūpo salilappāyo kacchaṃ *pumanapūṃsake,*
¹saddalo *harite dese tiṇenābhinavena hi.*
188. *nadyambujīvano deso vuṭṭhiniṭṭapajjasassako,*
yo ¹nadimātiko ¹devamātiko ca kamena so.
189. *tīsv anūpady atho candasūrādo* ¹sassatīrito,
²raṭṭhaṃ tu vijitāṃ cātha purise ²setu āliyaṃ.
190. *upāntabhū* ¹parisaro ³goṭṭhaṃ tu gokulaṃ vajo,
¹¹maggo pantho patho addhā añjasaṃ vaṭumaṃ *tathā.*
191. pajjo 'yanaṃ ca padavī vattanī paddhati *tthiyaṃ,*
tabbhedā ²jaṅgha-sakaṭamaggā te **ca mahaddhani.*
192. ¹ekapady *ekapadike* ²kantāro tu ca duggame.
193. ²paṭimaggo paṭipatho ²addhānaṃ dīghamañjasaṃ,
²suppatho tu supantho ca ²uppathaṃ tv apathaṃ *bhave.*

179. *Ṭ khuddakānyo 191. *C, C₁ tha matāddhani

194. *chattimsaparamāṇūnam eko* ¹⁾ṇu *ca chattimsa te,*
¹⁾tajjārī *tā pi chattimsa* ¹⁾rathareṇu *chattimsa te.*
195. ¹⁾likkhā *tā satta* ¹⁾ūkā *tā* ¹⁾dhaññamāso *ti satta te,*
satt' ¹⁾aṅgulam *amu dviccha* ¹⁾vidatthi *tā duve siyurū.*
196. ¹⁾ratanam *tāni satteva* ¹⁾yaṭṭhi *tā* ¹⁾visatūsabham,
¹⁾gāvutam *usabhāsīti* ¹⁾yojanam *catugāvutam.*
197. *dhanu pañcasataṃ* ¹⁾koso ¹⁾karīsam *caturambaṇam,*
¹⁾abbhantaram *tu hatthānam aṭṭhavisa* **pamāṇato.*

BHŪMIVAGGO NIṬṬHITO

§ 2 PURAVAGGA

198. ⁴⁾puram *nagaram itthi vā* ṭhāṇiyam *puṭabhedanam,*
thiyam tu ¹⁾*rājadhāni *ca* ¹⁾khandhāvāro *bhave 'tha ca.*
199. ¹⁾sākhānagaram *aññatra yam tam mūlapurā puram,*
²⁰⁾bārāṇasī *ca sāvatti vesālī mithilālavī.*
200. *kosambujjeniyō takkasilā campā ca sāgalam,*
**susumāragiram rājagaham kapilavatthu ca.*
201. *sāketam indapattañ cōkkaṭṭhā pāṭaliputtakam,*
jetuttaram ca saṅkassam kusinārādayo purī.
202. ⁴⁾racchā *ca visikhā vuttā rathikā vīthi cāpy atha,*
¹⁾vbyūho *racchā anibbidhā nibbidhā tu* ¹⁾pathaddhi *ca.*
203. ²⁾catukkam *caccare maggasandhi siṅghāṭakam bhava,*
²⁾pākāro *varaṇo cātha* ²⁾*uddāpo *upakārikā.*
204. ²⁾*kuṭṭam *tu bhitti nārī 'tha* ²⁾gopuram *dvārakoṭṭhako,*
²⁾esikā *indakhīlo ca* ²⁾aṭṭo *tv aṭṭālako bhava.*
205. ²⁾toranam *tu bahidvaram* ²⁾parikhā *tu ca* **dīghikā,*
²⁴⁾mandiram *sadanāgaram nikāyo nilayālayo.*
206. *āvāso bhavanam vesmam nīketanam nivesanam,*
gharam gaham c' āvasatho saram ca patissayo.
207. *okam sālā khayō vāso thiyam kuṭi vasaty api,*
geham cānitthi sadumam ²⁾cetiyyāyatanāni *tu.*
208. ²⁾pāsādo *ceva yūpo 'tha* ²⁾*muṇḍacchaddo *ca hammiyam*
yūpo tu gajakumbhamhi ¹⁾hatthinakho *patitṭhito.*

197. *C, C₁ ppa° 198. *Ṭ rājadhāni 200. *C, C₁ suṃsu° Ṭ saṃsu° 203. *C, C₁,
Ṭ uddāpo 204. *C, C₁ kuḍḍam 205. *C, C₁ digghikā 208. *C, C₁ muṇḍacchaddo

209. *supaṇṇavaṅkacchadanam* ¹addhayogo *siyā 'tha ca,*
ekakūṭayutho ¹mālo ¹pāsādo *caturassako.*
210. ²sabhāyaṃ *ca* *sabhā cātha* ²maṇḍapaṃ *vā* *janālayo,*
atho āsanasālāyaṃ ¹paṭikkamanam *iritam.*
211. *jinassa vāsabhavanam itthī* ¹gandhakuṭi *py atha,*
thiyam ³rasavatī *pākaṭṭhānaṃ ceva* *mahānasaṃ.*
212. ²āvesanaṃ *sippasālā* ¹soṇḍā *tu pānamandiraṃ,*
vaccaṭṭhānaṃ ¹vaccakuṭi *munīnaṃ ṭhānaṃ* ¹assamo.
213. ³paṇyavikkayasālā *tu āpaṇo paṇyavīthikā,*
²*udosito *bhaṇḍasālā* ²caṅkamaṃ *tu* *caṅkamo.*
214. ²jantāgharaṃ *tv* *aggisālā* ²papā *pānīyasālīkā,*
²gabbho *ovarako* ²vāsāgāraṃ *tu* *sayaniggahaṃ.*
215. ⁴itthāgāraṃ *tu* *orodho suddhanto 'ntepuraṃ pi ca,*
asabbavisayaṭṭhānaṃ raññaṃ ¹kacchantaraṃ *matam.*
216. ²sopāno *vārohaṇaṃ ca* ²nisseṇī *sādhirohiṇī,*
⁵vātapānaṃ *gavakkho ca* *jālaṃ ca* *sīhapañjaraṃ.*
217. *āloka sandhi vutto 'tha* ²laṅgī *'tthī* *paligho bhava,*
²kapisīso *'ggalatthambho* ¹nibbaṃ *tu chaddakoṭiyam.*
218. ³chadanaṃ *paṭalaṃ chaddam* ³ajiraṃ **caccarô ṅgaṇaṃ,*
⁵paghāno *paghan' **ālindo* *pamukhaṃ dvārabandhanaṃ.*
219. ²piṭṭhasaṅghāṭakaṃ *dvārabāhā* ²kūṭaṃ *tu* *kaṇṇikā,*
²dvāraṃ *ca* *paṭihāro 'tha* ⁴ummāro **dehanī tthiyam.*
220. *eḷako indakhīlo 'tha* ²thambho *thūṇo pumitthiyam,*
¹pāṭikā *'ḍḍhendupāsāṇe* ²giṅjakā *tu ca* *iṭṭhakā.*
221. *valabhicchādīdārumhi vaṅke* ¹gopānasī *tthiyam,*
kaṭapālikāyaṃ tu ¹viṭaṅko *nitthiyam bhava.*
222. ²kuṅcīkāvivaraṃ *tālacchiggalo py atha* ³kuṅcīkā,
**tālo 'vāpuraṇaṃ cātha* ²vedikā *vedi kathyate.*
223. ¹*saṅghāto ¹pakkhapāso *ca mandiraṅgā* ¹tulā *api,*
thiyam ³sammujjanī *ceva* *sammajjanī ca* *sodhanī.*
224. ³saṅkaṭiraṃ **tu* *saṅkāraṭṭhānaṃ saṅkarakūṭakaṃ,*

213. *C, C₁ uddosito 218. *C, C₁ caccarāṅgaṇaṃ **C, C₁ °ālindā 219. *C, C₁ dehini
222. *C, C₁ tāla° 223. *B saṅghāto 224. *C, C₁ ca saṅkāradhānaṃ

atho ⁴⁾kacavarôklāpo saṅkāro *ca* kasambu *pi*.

225. *gharādibhūmi taṃ* ¹⁾vatthu ²⁾gāmo saṃvasatho *'tha so,*
pākaṭo ¹⁾nigamo *bhogamaccādibhy* ³⁾odhi **tūdito.*

226. *sīmā ca* mariyādā *'tha* ²⁾ghoso gopālagāmako.

PURAVAGGO NIṬṬHITO

§ 3 NARAVAGGA

227. ¹⁰⁾manusso mānuso macco mānavo manujo naro,
poso pumā *ca* puriso poriso *py atha* ²⁵⁾paṇḍito.

228. budho vidvā vibhāvī *ca* santo sappañña-kovidā,
dhīmā sudhī kavi byatto vicakkhaṇo visārado.

229. medhāvī matimā pañño viññū *ca* **vidūro* vidū,
dhīro vipassī dosaṅñū buddho *ca* dabba-viddasu.

230. ¹⁸⁾itthī sīmantinī nārī thī vadhū vanitā 'ṅganā,
pamadā sundarī kantā ramaṇī dayitābalā.

231. mātugāmo *ca* mahilā lalanā bhīru kamini,
²⁾kumārikā *tu* kaññā *'tha* ²⁾yuvatī karuṇī *bhave.*

232. ¹⁾mahesī *sābhisekāññā* ¹⁾bhoginī *rājanāriyo,*
dhavatthinī tu saṅketam yāti yā sā ¹⁾bhisārikā.

233. ⁶⁾gaṇikā vesiyā vaṇṇadāsī nagarasobhinī,
rūpūpajivinī vesī ²⁾kulaṭā *tu ca* bandhakī.

234. ⁴⁾varārohōttamā mattakāsini varavaṇṇini,
²⁾patibbatā *tv api* satī ²⁾kulitthī kulapālikā.

235. ²⁾vidhavā patisuññā *'tha* ²⁾patimbarā sayambarā,
⁴⁾vijātā *tu* pasūtā *ca* jātāpaccā pasūtikā.

236. ²⁾dūtī saṅcārikā ³⁾dāsī *tu* ceṭī kuṭadhārikā,
²⁾vāruṇikkhaṇikā *tulyā* ²⁾khattiyānī *tu* khattiyā.

237. ⁹⁾dāro jāyā **kalattam ca* gharaṇī bhariyā piyā,
pajāpatī *ca* dutiyā *sā* pādapāricārikā.

238. ³⁾sakhī *tv āli* vayassā *'tha* ²⁾jārī *cevāticārinī,*
pume ³⁾tūtu rajo pupphaṃ ³⁾utunī *tu* rajassalā.

239. pupphavatī ³⁾garugabbhā pannasattā *ca* gabbhinī,
²⁾gabbhāsayo jalābu *pi* ¹⁾kalalam *punnapuṃsake.*

240. ⁷⁾dhavo *tu* sāmiko bhattā kanto pati varo piyo,

225. *Ṭ-bhūrito 229. *C, C₁ viduro 237. *C, C₁ kaḷattam

- ²athôpapati jāro ⁷thâpaccaṃ putto 'trajo suto.
241. tanujo tanayo sūnu *puttādī dhītaritthiyaṃ,*
nāriyaṃ ²duhitā dhītā *sajāto tv* ¹oraso suto.
242. ⁴jāyāpatī janipatī jayampatī *tu* dampatī,
atha ³vassavaro *vutto* paṇḍako *ca* napuṃsakaṃ.
243. ⁶bandhavo bandhu sajano sagotto ñāti ñātako,
²sālohito sapiṇḍo *ca* ³tāto *tu* janako pitā.
244. ⁶ammambā janani mātā janetti janikā *bhave,*
²upamātā *tu* dhāti *tthī* ¹sālo *jāyāya bhātiko.*
245. ²nanandā sāmibhagini ²mātāmahī *tu* ayyikā,
¹mātulo *mātubhātā* 'ssa ¹mātulānī *pajāpati.*
246. *jāyāpatīnaṃ janani* ¹sassu *vuttā* 'tha *tappitā,*
¹sasuro ¹bhāgineyyo *tu* *putto bhaginiyā bhave.*
247. ²nattā *vutto* pavutto 'tha *sāmibhātā tu* ¹devaro,
dhītuṇṇaṃ tu ¹jāmātā ²ayyako *tu* pitāmaho.
248. ¹mātucchā *mātubhagini* ¹pitucchā *bhagini* *pitū,*
²papitāmaho payyako ³suṇhā *tu* suṇisā husā.
249. ⁴sodariyo sagabbho *ca* sodaro sahaḥo *py* *atha,*
mātāpitū te ¹pitāro ¹puttā *tu* *puttadhītarō.*
250. ¹sasurā *sassusasurā bhātubhagini* ¹bhātāro,
³bālattaṃ bālata bālyaṃ ²yobbaññaṃ *tu* *ca* yobbanāṃ.
251. *sukkā tu* ¹palitaṃ *kesādayo* 'tha ²jaratā jarā,
⁶puṭhuko pillako chāpo kumāro bāla-potakā.
252. *ath'* ³uttānasayuttānaseyyakā thanapo *pi* *ca.*
253. ⁷taruṇo *ca* vayaṭṭho *ca* daharo *ca* yuvā susu,
māṇavo dārako *cātha* ²sukumāro sukhedhito.
254. ⁵mahallako *ca* vuddho *ca* thero jīṇṇo *ca* jīṇṇako,
³aggajo pubbajo jeṭṭho ³*kaniyo kaniṭṭho 'nujo.
255. ²valittaco *tu* valino *tīsu* 'ttānasayādayo.
256. ⁵sīsōttamaṅgāni siro muddhā *ca* matthako *bhave,*
⁵keso *tu* kuntalo vālōttamaṅgaruha-muddhajā.
257. ¹dhammillo *saṃyatā kesā* ²kākapakkho sikhaṇḍako,
²pāso hattho *kesacaye tāpasānaṃ tahiṃ* ¹jaṭā.

254. *C, C₁ kaniṭṭho kaniyo

258. *thiyam* ²⁾veṇī paveṇī *ca atho* ²⁾cūḷā sikhā *siyā*,
¹⁾sīmanto *tu mato nāri kesamajjhamhi paddhati.*
259. ³⁾lomam tanuruham romam ²⁾pamham pakhumam *akkhigam*,
¹⁾massu *vuttam pumamukhe* ³⁾bhū *tv itthi* bhamuko bhamu.
260. ³⁾*bappo nettajalassūni ²⁾nettatārā kanīnikā,
⁶⁾vadanam *tu mukham tuṇḍam vattam lapanam ānanam.*
261. ⁶⁾dvijo lapanajo danto dasano radano rado,
¹⁾dāṭhā *tu dantabhedasmim* ¹⁾apāṅgo *tv akkhikoṭṭisu.*
262. ⁴⁾dantāvaraṇam oṭṭho *cāpy* adharo dasanacchado,
²⁾gaṇḍo kapolo ¹⁾*hanv *itthi* ¹⁾cubukam *tv adharā adho.*
263. ⁵⁾galo *ca kaṇṭho gīvā ca kandharā ca sirodharā*,
¹⁾kambugīvā *tu yā gīvā suvaṇṇāliṅgasannibhā*,
aṅkitā tihī lekhāhi kambugīvā 'tha vā matā.
264. ³⁾aṁso *nitthi* bhujasiro khandho *tassandhi* ¹⁾jattu *taṁ*,
²⁾bāhumūlam *tu kaccho 'dho tv assa* ¹⁾passam *anitthiyam.*
265. ³⁾bāhu *bhujā *dvīsu* bāhā ³⁾hattho *tu kara-pāṇayo*,
¹⁾maṇibandho *pakoṭṭhanto* ²⁾kapparo *tu kapoṇy atha.*
266. *maṇibandha-kaniṭṭhānam pāṇissa* ¹⁾karabho *'ntaram*,
²⁾karasākhā 'ṅgulī *tā tu pañca* ⁵⁾'ṅguṭṭho *ca tajjanī*,
majjhimā 'nāmikā cāpi kaniṭṭhā ti kamā siyūm.
267. ⁴⁾padeso tāla-gokaṇṇā vidatthi *tthi kamā tate*,
tajjanyādiyute 'ṅguṭṭhe ¹⁾pasato *pāṇi kuñcito.*
268. ³⁾ratanam kukku hattho *'tha pume* ²⁾karapuṭo 'ñjali,
²⁾karajo *tu nakho nitthi* ²⁾khaṭako muṭṭhi *ca dvīsu.*
269. ¹⁾byāmo *sahakarā bāhu dve passadvayavitthatā*,
uddhantatabhujaposappamāṇe ¹⁾porisam *tisu.*
270. ²⁾uro *ca hadayam cātha* ³⁾thano kuca-payodharā,
¹⁾cūcukam *tu thanaggasmim* ²⁾piṭṭham *tu piṭṭhi nāriyam.*
271. ³⁾majjho *'nitthi* vilaggo *ca majjhimam* ³⁾kucchi *tu dvīsu*,
*gahaṇi *tthy* udaram ²⁾gabbho koṭṭho *'nto **kucchi sambhave.*
272. ⁴⁾jaghanam *tu nitambo ca soṇi ca kaṭi nāriyam*,
⁹⁾aṅgajātam rahassaṅgam vathaguyham *ca mehanam.*

260. *Ṭ khappo 262. *Ṭ gaṇḍitthi 265. *C, C₁, Ṭ bhujō 271.*C, C₁ thy° **C, C₁
kucchiyam bhavē

273. nimittam ca varaṅgam ca bījam ca phalam eva ca,
liṅgam ²ṅḍam tu koso ca ²yoni tv itthīpume bhagam.
274. ³asuci sambhavo sukkaṁ ²pāyu tu *purise* gudam,
vā pume ⁸gūtha-karisa-vaccāni ca malam chakam.
275. uccāro miḥham ukkāro ²passāvo muttam *uccate*,
¹pūtimuttam ca gomutte 'ssādīnam ¹*chakanam male.
276. *dvīsv adho nābhiyā* ¹vatthi ²ucchaṅgaṅkā tu 'bho pume,
²ūru satthi pume ³ūrupabbaṁ tu jāṇu jaṇṇu ca.
277. ²gopphako pādagaṅṭhi *pi pume tu* ²paṅhi pāsani,
²pādaggam papado ³pādo tu pado caraṇam ca vā.
278. ²ṅgam tv avayavo *vutto* ²phāsulikā tu phāsukā,
paṅḍake ²aṭṭhi dhātv itthī galantaṭṭhi tu ¹akkhako.
279. ²kapparo tu kapālam vā ²kaṅḍarā tu mahāsirā,
pume ³*nhāru c' itthī sirā dhamanī 'tha ²rasaggasā.
280. rasaharaṇy *atho* ³maṁsam āmisam pisitam *bhave*,
tiliṅgikam tu ²vallūram uttattam *atha* ⁴lobitam.
281. rudhiram soṇitam rattam ³lālā kheḷo *elā *bhave*,
purise ²māyu pittam ca ²semho *nitthī* silesumo.
282. ²vasā vilīnasneho 'tha ²medo *ceva* vapā *bhave*,
³ākappo veso nepaccham ⁶maṅḍanam tu pasādhanam.
283. vibhūsanam c' ābharaṇam alaṅkāro pilandhanam,
²kirīṭa-makuṭānitthī ²cūḷamaṇi siromaṇi.
284. ²siroveṭhanam uṇhīsam ²kuṅḍalam kaṇṇaveṭhanam,
³kaṇṇikā kaṇṇapūro ca *siyā* kaṇṇavibhūsanam.
285. ²kaṅṭhabhūsā tu gīveyyam ²hāro muttāvali *tthiyam*,
⁴niyuro valayo *nitthī* kaṭakam parihārakam.
286. ²kaṅkaṇam karabhūsā 'tha ²kiṅkiṇi khuddagaṅṭhikā,
²ṅgulīyakam ṅgulyābharaṇam *sākkharam tu tam*.
287. ²muddikā 'ṅgulimuddā 'tha ²rasanā mekhalā *bhave*,
³keyūram ṅgadam *ceva* bāhumūlavibhūsanam.
288. ⁴pādaṅgam tu maṅjiro pādakaṭaka-nūpurā.
289. *alaṅkārapphedā tu* ⁴mukhaphullam *tathōṇṇatam*,
uggatthanam giṅgamakam *iccevam ādayo siyūm*.

275. *C, C₁ chakanam 279. *C, C₁ nahāru ca 281. *C, C₁ elā

290. ¹¹celam acchādanam vattham vāso vasanam amsukam,
ambaram *ca* paṭo *nitthi* dussam colo *ca* sāṭako.
291. ⁸khomam dukulam koseyyam pattuṇṇam kambalo *ca vā*,
sānam koṭumbaram bhaṅgan *ty ādi vatthantaram matam*.
292. ⁴nivāsanantariyāny antaram antaravāsako,
⁵pāvāro *t' uttarāsaṅgo upasambyānam uttaram*.
293. uttariyam *atho vattham* ¹ahatan *ti matam navam*,
²nantakam kappāṭo ²jiṇṇavasanaṃ *tu paṭaccaram*.
294. ²kañcuko *vāravāṇam *vā 'tha vatthāvayave* ¹dasā,
¹nālipaṭṭo *ti kathiko uttamaṅgamhi kañcuko*.
295. ³āyāmo dīghatā 'roho ²pariṇāho visālatā.
296. ⁴arahaddhajo *ca kāsāya-kāsāvāni ca cīvaram*,
³maṇḍalam *tu tadanṅāni vivaṭṭa-kusi ādayo*.
297. ⁴phala-ttaca-kimi-*romāny *etā vatthassa yoniyo*,
phālam ¹kappāsikam *tīsu* ¹khomādi *tu tacabbhavā*.
298. ¹koseyyam *kimijam romamayaṃ tu* ¹kambalam *bhave*,
samānatthā ²javanikā *sā tirokaraṇi py atha*.
299. *punnapuṃsakam* ²ullocam vitānam *dvayam iritam*,
²nahānam *ca sināne* ²'thōbbaṭṭanummajjanam *samam*.
300. ³visesako *tu tilako ty ubho nitthi ca cittakam*,
³candano *nitthiyam* gandhasāro malayajo *py atha*.
301. ³gosīsam telapaṇṇikam *pume vā haricandanam*,
⁴tilapaṇṇi *tu pattaṅgam rañjanam rattacandanam*.
302. ²kālānusārī kāliyam ³loham *tv *āgaru cāgaḷu*,
¹kālāgaru *tu kāle 'smim* ²turukkho *tu ca piṇḍako*.
303. ²katthūrikā migamado ²kuṭṭham *tu ajapālakam*,
²lavaṅgam devakusumam ²kasmīrajam *tu kuṅkumam*.
304. ²yakkhadhūpo sajjulaso ³takkolaṃ *tu ca kolakam*,
kosaphalam *atho* ²jātikosam jātiphalam *bhave*.
305. ³ghanasāro sitabbho *ca kappūram punnapuṃsake*,
⁴alattako yāvako *ca lākhā jatu napuṃsake*.
306. ²sirivāso *tu saraladdavo* ²'ñjanam *tu kajjalam*,
²vāsacuṇṇam vāsayogo ²vaṇṇakam *tu vilepanam*.

294. *C, C₁ vārabāṇam 297. *C, C₁ -romā tetā va° 302. *C, C₁ agaru

307. *gandhamālyādisaṅkhāro yo taṃ* ³⁾vāsanam *uccate,*
mālā mālyam pupphadāme ²⁾bhāvitaṃ vāsitaṃ *tisu.*
308. ⁵⁾uttamaṃso sekharāveḷā muddhamālyam vaṭamaṃsako,
³⁾seyyā *ca* sayanam senam ²⁾pallaṅko *tu ca* mañcako.
309. ²⁾mañcādhāro paṭipādo *mañcaṅge tv* ¹⁾aṭaṇi *tthiyam.*
310. ⁴⁾kuḷirapādo āhaccapādo *ceva* masārako,
cattāro bundikābaddho *time mañcantarā* siyūm.
311. ²⁾bibbohanam cōpadhānam ³⁾pīṭhikā pīṭham āsanam,
¹⁾koccham *tu bhaddapīṭhe 'th'* ¹⁾āsandī *pīṭhantare matā.*
312. *mahanto kojavo dīghalomako* ¹⁾gonako *mato,*
uṇṇāmayaṃ tv attharaṇam ¹⁾cittakam vānacittakam.
313. *ghanapuppham* ¹⁾paṭalikā *setam tu* ¹⁾paṭikā *py atha,*
dvidasekadasāny ¹⁾uddalomi ¹⁾ekantalomino.
314. *tad eva soḷasitthīnam naccayoggaṃ hi* ¹⁾kuttakam,
sīhabyagghādirūpehi cittaṃ ¹⁾vikatikā *bhave.*
315. ¹⁾*kaṭṭissam ¹⁾koseyyam ****ratanaparisisibbitam attharaṇam kamā,**
kosiyakaṭṭissamayaṃ kosiyasutttena pakataṃ ca.
316. ³⁾dīpo padīpo pajjoto *pume tv* ²⁾ādāsa-dappaṇā,
²⁾geṇḍuko kaṇḍuko ²⁾tālavaṇṭam *tu* bījaṇi *tthiyam.*
317. ²⁾*caṅkoṭako karaṇḍo *ca* ²⁾samuggo sampuṭo *bhave,*
⁵⁾gāmadhammo asaddhammo byavāyo methunam rati.
318. ⁴⁾vivahōpayamā pāṇiggaho pariṇayo *py atha,*
tivaggo dhammakāmatthā ***catuvaggo samokkhakā.**
319. ²⁾khujjo *ca* gaṇḍulo ³⁾rassa-vāmanā *tu* lakuṇḍako,
⁵⁾paṅgulo pīṭhasappi *ca* paṅgu chinniriyāpatho.
320. *pakkho* ²⁾khaṅjo *tu* khoṇḍo *'tha* ²⁾mūgo suṅṅavaco *bhave,*
¹⁾kuṇi *hatthādivaṅko ca* ²⁾valiro *tu ca* kekaro.
321. ²⁾nikkesasiṃso khallāṭo ³⁾muṇḍo *tu* bhaṇḍo muṇḍiko,
¹⁾kāṇo *akkhīnam ekena suṅṅo* ¹⁾andho *dvayena 'tha.*
322. ²⁾badhiro sutihino *'tha* ³⁾gilāno byādhitāturā,
²⁾ummādavati ummatto *khujjādī vāccaliṅgikā.*
323. ⁹⁾ātaṅko āmayo byādhi gado rogo rujā *pi ca,*

315. *C, C₁ kaṭṭhissam **C, C₁, Ṭ ratanapatisibbitam 317. *C, C₁ caṅkoṭako 318.
 *C, C₁ catubbaggo

- gelaññākallam ābādho ²⁾soso *tu ca khayō siyā.*
324. ²⁾*pīnaso nāsikārogo *ghāne* ¹⁾siṅghānikā *'ssavo,*
ñeyyaṃ tv ²⁾aru vaṇo *nitthi* ²⁾phoṭo *tu piḷakā bhavo.*
325. ²⁾pubbo pūyo *'tha* ²⁾rattātisāro pakkhandkiā *py atha,*
²⁾apamāro apasmāro ²⁾pādaphoṭo vipādikā.
326. ²⁾*vuḍḍhirogo *tu vātaṇḍaṃ* ²⁾sīpadaṃ bhārapādatā,
⁵⁾kaṇḍū kaṇḍūti kaṇḍūyā khajju kaṇḍūvanaṃ *py atha.*
327. ³⁾pāmaṃ vitacchikā kacchu ²⁾*sotho *tu sayathūdito,*
²⁾dunnāmaṃ *ca arisaṃ* ²⁾chaddikā vamathūdito.
328. ²⁾davathu paritāpo *'tha* ²⁾tilako tilakāḷako,
²⁾visūcikā *iti mahāvireko 'tha* ⁷⁾*bhagandalo.
329. meho jaro kāsa-sāsā kuṭṭhaṃ sūlā *mayantarā,*
vutto ⁴⁾vejjo bhisakko *ca rogahārī tikicchako.*
330. ²⁾sallavejjo sallakatto ²⁾tikicchā *tu patikriyā,*
⁴⁾bhesajjam agado *ceva bhesajaṃ c' osadhaṃ py atha.*
331. ³⁾kusalānāmayārogyaṃ *atha* ²⁾kallo nirāmayo.

NARAVAGGO NIṬṬHITO

§ 4 CATUBBAṆṆAVAGGA

332. ⁷⁾kulaṃ vaṃso *ca santānābhijānā gottam anvayo,*
thiyaṃ santaty atho ¹⁾vaṇṇā *cattāro khattiyādayo.*
333. ⁶⁾kulīno sajjano sādhu sabhyo cāyyo mahākulo,
¹³⁾rājā bhūpati bhūpālo patthivo *ca narādhipo.*
334. bhūnātho ^{*}jagatipālo disampati janādhipo,
raṭṭhādhipo naradevo bhūmipo bhūbhujō *py atha.*
335. ⁵⁾rājañño khattiyō ^{*}khattaṃ muddhābhisatta-bāhujā,
²⁾sabbabhummo cakkavattī *bhūpoñño* ¹⁾maṇḍalissaro.
336. *pume* ²⁾licchavi vajjī *ca* ²⁾sakyo *tu* ^{*}sākiyo *'tha ca,*
⁴⁾**bhaddakaccānā rāhulamātā bimbā yasodharā.
337. *koṭīnaṃ heṭṭhimantena sataṃ yesaṃ nidhānagaṃ,*
kahāpaṇānaṃ divasavaḷaṅṅo vīsataṃbaṇaṃ.
338. *te* ¹⁾khattiyamahāsālā *'sīti koṭidhanāni tu,*
nidhānagāni divasavaḷaṅṅo ca dasambaṇaṃ.

324. *C, C₁ pīnāso Ṭ pīnāso 326. *C, C₁ vuddhirogo 327. *C, C₁ sopho 328. C,
C₁, Ṭ bhagandalā 334. *C, C₁ jagatipālo 335. *C₁ khatto 336. *C, C₁ sakko **Ṭ
bhaddākaccānā

339. *yesam* ¹dvijamahāsālā *tadupaḍḍhe nidhānage*,
**vaḷañje ca* ¹gahapatimahāsālā *dhane siyum*.
340. ²mahāmatto padhānaṃ *ca* ²**matīsajīvo mantinī*,
³sajīvo sacivāmacco ²senānī *tu camūpati*.
341. *nyāsādīnaṃ vivādānaṃ* ¹akkhadasso *paḍaṭṭhari*,
⁴dovāriko patihāro dvāraṭṭho dvārapālako.
342. ¹anīkaṭṭho *ti rājūnaṃ aṅgarakkhagaṇo mato*,
²kañcukī sovidallo *ca* ²anujīvī *tu sevako*.
343. ²ajjhakkho 'dhikato *ceva* ²heraññiko *tu nikkhiko*,
sadesānantaro ¹sattu ¹mitto *rājā tato paraṃ*.
344. ¹⁹amitto ripu verī *ca* sapattārāti satv ari,
paccatthiko paripanthī paṭipakkhāhitā paro.
345. paccāmitto vipakkho *ca* paccanīka-virodhino,
viddesī *ca* diso diṭṭho ²'*thānurodho* 'nuvattanaṃ.
346. ⁵mitto *nitthī* vayasso *ca* sahāyo **suhado sakhā*,
²sambhatto daḷhamitto ***'tha* ¹sandiṭṭho *diṭṭhamattako*.
347. ²caro *ca* guḷhapuriso ³pathāvī pathiko 'ddhagū,
²dūto *tu* sandesaharo ²gaṇako *tu* muhuttiko.
348. ²lekhako lipikāro *ca* ²vaṇṇo *tu* akkharo *py atha*,
⁴bhedo daṇḍo sāma-dānāny *upāyā caturo ime*.
349. ²upajāpo *tu* bhedo *ca* ³daṇḍo *tu* sāhasaṃ damo.
350. ⁷sāmy amacco sakhā koso duggaṃ *ca* vijitaṃ balaṃ,
**rajjaṅgānī ti satte te siyum pakatiyo pi ca*.
351. ³pabhāvussāha-mantānaṃ *vasā tisso hi sattiyo*,
¹pabhāvo *daṇḍājo tejo* ¹patāpo *tu ca kosajo*.
352. ²manto *ca* mantanaṃ *so tu* ¹catukkaṇṇo *dvigocarō*,
tigocarō tu ¹chakkaṇṇo ²rahassaṃ guyham *uccate*.
353. *tīsu* ⁵vivitta-vijana-channā raho raho *byayaṃ*,
²vissāso *tu ca* vissambho ²yuttaṃ *tv opāyikaṃ tisu*.
354. ³ovādo cānusiṭṭhi *tthī pumavajje* 'nusāsaṃ,
²āṇā *ca* sāsanaṃ *ñeyyaṃ* ²uddānaṃ *tu ca* bandhanaṃ.
355. ²āgu *vuttam* aparādho ²karo *tu* balim *uccate*,

339. *C, C₁ vaḷañjo 340. *C, C₁, Ṭ matīsacivo 346. **Ṭ suhajo **C, C₁ ca 350.
*C, C₁ rajjaṅgānī ca

- ²puṇṇapatto tuṭṭhidāyo ⁶upadā tu ca pābhataṃ.
356. **tathôpāyanam ukkoco paṇṇākāro paheṇakaṃ,*
¹suṅkaṃ tv *anitthī gumbādi **deyye 'th'* ²āyo dhanāgamo.
357. ²ātapattaṃ *tathā* chattaṃ *raññaṃ tu hemamāsanaṃ,*
¹sīhāsanaṃ *atho* ²*vālabījanī *tthī ca cāmaraṃ.*
358. ⁵khaggo ca chattaṃ uṇhisaṃ pādukā vālabījanī,
ime kakudhabhaṇḍāni bhavanti pañca rājunaṃ.
359. ²bhaddakumbho puṇṇakumbho ²bhiṅkāro jaladāyako,
⁴hatthissa-ratha-pattī tu *senā hi caturaṅginī.*
360. ¹⁰kuñjaro vāraṇo hatthī mātaṅgo dvirado gajo,
nāgo dvipo ibho dantī ²yūthajetṭho tu yuthapo.
361. ¹⁰kālāvaka-gaṅgeyyā paṇḍara-tambā ca piṅgalo gandho,
maṅgala-hemôpasatha-chaddantā *gajakulāni etāni.*
362. ²*kalabho *ceva* bhiṅko *'tha* ³pabhinno matta-gajjitā,
²hatthighaṭṭā tu gajatā ²hatthinī tu kareṇukā.
363. ¹kumbho *hatthisiropiṇḍā kaṇṇamūlaṃ tu* ¹cūlikā,
¹āsanaṃ *khandhadesamhi pucchamūlaṃ tu* ¹mecako.
364. ³ālānam ālhako thambho *nitthī tu* ³nigaḷo 'nduko,
saṅkhalāṃ *tīsv atho* ²gaṇḍo kaṭo ²dānaṃ tu so mado.
365. ²soṇḍo tu *dvīsu* hattho *'tha* ²karaggaṃ pokkharaṃ *bhave,*
majjhamhi bandhanaṃ ¹kacchā ¹kappano tu *kuthādayo.*
366. ²opavayho rājavayho ²sajjito tu ca kappito,
¹tomaro *nitthiyaṃ pāde siyā vijjhanakaṇṭako.*
367. ¹tuttaṃ tu *kaṇṇamūlamhi matthakamhi tu* ¹aṅkuso,
⁴hatthāroho hatthimeṇḍo hatthipo hatthigopako.
368. ¹gāmaṇīyo tu *mātaṅgahayādy ācariyo bhave,*
⁶hayo turaṅgo turago vāho asso ca *sindhavo.*
369. *bhedo* ¹assataro *tass'* ³ājāniyo tu kulīnako,
sukhavāhī ¹vinīto *'tha* ²kisoro hayapotako.
370. ²ghoṭako tu khaḷuṅko *'tha* ²javano ca javādhiko,
²mukhādhānaṃ khalīno *vā* ¹kasā tv **assābhitāḷinī.*
371. ¹kusā tu **nāsarajjumhi* ²vālavāssā ²khuro saphaṃ,

356. *C, C₁ tato° **C, C₁ deyo 357., 358. *C, C₁ vālavijani 362. *C, C₁ kaḷabho
370. *C, C₁ assāditāḷinī 371. *C, C₁ nāsāra°

- 4¹puccham *anitthī* naṅguṭṭhaṃ vālahattho *ca* vāladhi.
372. 2²sandano *ca* ratho 1¹*phussaratho *tu naraṇāya so,*
cammāvuto ca 1¹**veyaggho 1¹deppo *byagghassa dīpino.*
373. 2²sivikā yāpyayānaṃ *cānitthī tu* 2²sakaṭo *py* anaṃ,
 2²cakkaṃ rathaṅgam *ākhyātaṃ tassanto* 1¹nemi *nāriyaṃ.*
374. *tammajjhe piṇḍikā* 1¹nābhi 2²kubbaro *tu* yugandharo,
akkhaggakīle 1¹āṇi *tthī* 2²varutho rathaguty *atha.*
375. 1¹dhuro *mukhe rathassaṅgā tv* 2²akkhōpakkhara-*ādayo,*
 3³yānaṃ *ca* vāhanaṃ yoggaṃ **sabbahatthyādi vāhane.*
376. 4⁴rathacārī *tu sūto ca* pājītā *ceva* sārathī,
 3³rathāroho *ca* rathiko rathī 2²yodho *tu* yo bhaṭo.
377. 4⁴padāti patti *tu pume* padago padiko *mato,*
 6⁶sannāho kaṅkaṭo vammaṃ kavaco *vā* uracchado.
378. jālikā *'tha ca* 3³sannaddho sajjo *ca* vammiko *bhave,*
 2²*āmukko paṭimukko *'tha* 4⁴purecārī purecaro.
379. pubbaṅgamo puregāmī 2²mandagāmī *tu* mantharo,
 3³javano turito vegī *jetabbaṃ* 1¹jeyyam *uccate.*
380. 3³sūra-vīrā *tu* vikkanto 2²sahāyo 'nucaro *samā,*
sannaddhappabhutī tīsu 2²pātheyyaṃ *tu ca* sambalaṃ.
381. 7⁷vāhinī dhajinī senā camū cakkaṃ balaṃ *tathā,*
 anīko *vā 'tha vinyāso* 1¹byūho *senāya kathyate.*
382. *hatthī dvādasaposo tipuriso turago ratho,*
catuṣoso ti etena lakkhaṇenādhamantato.
383. *hatthānikaṃ hayānikaṃ rathānikaṃ tayo tayo,*
gajādayo sasatthā tu pattānikaṃ catujjanā.
384. *saṭṭhivaṃsakalāpesu paccekaṃ saṭṭhidaṇḍisu,*
 dhūlikatesu senāya yantiyā* 1¹'kkhobhanī *tthiyaṃ.*
385. 4⁴sampatti sampadā lakkhī sirī 2²vipatti *āpadā,
ath' 4⁴**āvudhaṃ *ca* heti *tthī* satthaṃ paharaṇaṃ *bhave.*
386. *muttāmuttam amuttaṃ ca pāṇito mutttam eva ca,*
yantamuttan ti sakalaṃ āyudhaṃ taṃ catubbidhaṃ.

372. *C, C₁, Ṭ pussa° **C, C₁, Ṭ veyyaggho dīpo 375. *C, C₁ °hatthādi 378. *C, C₁ āmutto 384. *C, C₁ dhūlikatesu **C, C₁ 'kkhohiṇi Ṭ 'kkhobhini 385. *C, C₁ cāpadā **C, C₁ āyudhaṃ

387. ¹muttāmuttaṃ *ca yaṭṭhyādi* ¹amuttaṃ **churikādikaṃ*,
¹pāṇimuttaṃ *tu satyādi* ¹yantamuttaṃ *sarādikaṃ*.
388. ⁵*issāso dhanu kodaṇḍaṃ cāpo *nitthī* sarāsaṇaṃ,
atho ³guṇo jiyā jyā 'tha ⁹saro patti *ca* sāyako.
389. vāṇo kaṇḍaṃ usu *dvīsu* khurappo tejanāsaṇaṃ,
⁵tūṇī *tthiyam* kalāpo *ca* tūṇo tūṇira-vāṇadhi.
390. ²pakkho *tu* vājo ¹diddho **tu* ***visappito* saro *bhave*,
³lakkhaṃ vejjhaṃ sarabyaṃ *ca* ²sarābhyāso *t'* upāsaṇaṃ.
391. ⁵maṇḍalaggo *tu* nettimso asi khaggo *ca* sāyako,
¹kosi *tthī tabbidhāne* 'tho ¹tharu *khaggādimuṭṭhiyam*.
392. ³khetṭakaṃ phalakaṃ cammaṃ ²illī *tu* karapālikā,
³*churikā saty asiputtī ²laguḷo *tu ca* muggaro.
393. ²sallo *nitthi* saṅku *pume* ²vāsī *tu* tacchanī *tthiyam*,
²*kuṭṭhārī *tthī* pharasu so ²ṭaṅko pāsāṇadāraṇo.
394. ⁶kaṇayo bhindivāḷo *ca* cakkam kunto gadā *tathā*,
satyādi satthabhedā 'tha ³koṇo 'sso koṭi *nāriyam*.
395. ⁶niyyānaṃ gamaṇaṃ yātrā paṭṭhānaṃ *ca* gamo gati,
⁵cuṇṇo paṃsu rajo *ceva* dhūli *tthī* reṇu *ca* *dvīsu*.
396. ²māgadho madhuko *vutto* ²vandī *tu* thutipāṭhako,
²vetāḷiko bodhakaro ²cakkiko *tu ca* ghaṇṭiko.
397. ⁵ketu dhajo *paṭākā *ca* kadali ketanaṃ *py atha*,
yo 'haṅkāro 'ñṇamañṇassa sā ¹'hamahamikā *bhave*.
398. ⁴balāṃ thāmo sahaṃ satti ¹vikkamo *tv atisūratā*,
raṇe jitassa yaṃ pānaṃ ¹jayapānaṃ *ti taṃ mataṃ*.
399. ⁹saṅgāmo sampahāro *cānitthiyam* samaraṃ raṇaṃ,
āji *tthī* āhavo yuddham āyodhanaṃ *ca* saṃyugaṃ.
400. ⁵bhaṇḍanaṃ **tu* vivādo *ca* viggaho kalaha-medhagā,
²mucchā moho 'tha ³pasayho balakkāro haṭho *bhave*.
401. ¹*uppādo *bhūtavikati yā subhāsubhasūcikā*,
⁴iti *tv itthī* ajaññaṃ *ca* upasaggo upaddavo.
402. ¹nibbuddhaṃ *mallyuddhamhi* ²jayo *tu* vijayo *bhave*,
¹parājayo *raṇe bhaṅgo* ²*palāyanam apakkamo.

387. *C, C₁ chūrikā° 388. *C₁ issāsaṃ 390. *C tha **C, C₁ visapīto Ṭ visappīto
392. *C, C₁ chūrikā 393. *Ṭ kudhārī 397. *C, C₁ patākā 400. *C, C₁, Ṭ ca 401.
*Ṭ uppāto 402. *C, C₁ paḷāyanam

403. ¹māraṇaṃ hananaṃ ghāto nāsaṇaṃ *ca* nisūdanaṃ,
haṃsaṇaṃ saraṇaṃ hiṃsā vadho sasana-ghātaṇaṃ.
404. ¹⁰marāṇaṃ kālakiriyaṃ palayo maccu *accayo,
nidhanaṃ *nitthiyaṃ* nāso kālo 'nto cavanaṃ *bhave*.
405. *tīsu* ³peto pareto *ca* mato 'tha ²citako *cito,
²**āḷaṇaṇaṃ susānaṃ *cānitthiyaṃ* ²kuṇapo chavo.
406. ¹kabandho *nitthiyaṃ deho sirosuñño sahakriyo*,
atha ¹*sivathikā *vuttā susānasmiṃ hi āmake*.
407. ²vandī *tthiyaṃ* karamaro ²pāṇo *tv* asu *pakāsito*,
²kārā *tu* bandhanāgāraṃ ²kāraṇā *tu ca* yātanā.

ITI KHATTIYAVAGGO

408. ⁸brahmabandhu dvijo vip̄po brahmā bhovādī brāhmaṇo,
sattiyo chandaso *so 'tha* ²sissantevāsino *pume*.
409. ⁴brahmacārī gahaṭṭho *ca* *vanappattho *ca* bhikkhu *ti*,
bhavanti **cattāro *ete* ¹assamā *punnapuṃsake*.
410. *carantā saha sīlādī* ¹sabrahmacārino *mithu*,
²upajjhāyo upajjhā ¹'thācariyo *nissayadādiko.
411. *uṇāṇiyā 'tha vā pubbaṃ vedam ajjhāpaye dvijo*,
yo saṅgaṃ sarahassaṃ cācariyo brāhmaṇesu yo.
412. ⁴pārampariyam etiyaṃ upadeso *tathētihā*,
³yāgo *tu* katu yañño 'tha ¹vedī *tthī bhū parikkhatā*.
413. ⁵assamedho *ca* purisamedho *ceva* niraggaḷo,
sammāpāso vājapeyyam *iti yāgā mahā ime*.
414. ²*itvijo yājako *cātha* ²sabhyo sāmājiko *py atha*,
⁵parisā sabhā samajjā *ca tathā* samiti saṃsado.
415. *catasso parisā* ⁴bhikkhu bhikkhunī *ca* upāsakā,
upāsikāyo *ti ime 'tha vā 'ṭṭha parisā siyuṃ*.
416. ⁸tāvatiṃsa-dvija-kkhatta-māra-ggahapatissa *ca*,
samaṇānaṃ *vasā* *cātumahārājika-brahmunaṃ.
417. *gāyattippamukhaṃ* ¹chandaṃ *catuvīsakkharaṃ tu yaṃ*,
vedānaṃ ādibhūtaṃ sā ¹sāvitti *tipadaṃ siyā*.
418. *habyapāke* ¹caru mato ¹sujā *tu homadabbiyaṃ*,

404. *C, C₁ cāccayo 405. *C, C₁ citā **C, C₁ āḷaṇaṇaṃ 406. *C, C₁ siva°
409. *C, C₁, Ṭ vānapattho **C, C₁ caturō 410. *Ṭ nissayadāyako 414. *C, C₁
iritvijo Ṭ iditvijo 416. *C, C₁ cātummahā°

- paramannaṃ tu* ¹pāyāso ²habyaṃ *tu* havi *kathyate*.
419. ¹yūpo *thūṇāyaṃ nimmanty adārumhi tv* ¹araṇī *dvisu*,
³gāhappaccāhavanīyo dakkhiṇaggi *tayo 'ggayo*.
420. ⁹cāgo vissajjanaṃ dānaṃ vossaggo cāpadesanaṃ,
vissāṇanaṃ vitaraṇaṃ viḥāyitāpavajjanaṃ.
421. *pañca mahāpariccāgo vutto* ⁵seṭṭhadhanassa *ca*,
vasena putta-dārānaṃ rajjassa 'ṅgānam *eva ca*.
422. ¹⁰annaṃ pānaṃ gharaṃ vatthaṃ yānaṃ mālā vilepanaṃ,
gandho seyyā padīpeyyaṃ *dānavatthū siyūṃ dasa*.
423. *matatthaṃ tadahe dānaṃ tīsv etam* ¹uddhadehikaṃ,
pitudānaṃ tu ¹nivāpo ¹saddhaṃ *tu tamva sātthato*.
424. *pume* ⁴atithi āgantu pāhunāvesikā *py atha*,
aññattha gantum icchanto ¹gamiko ²'thāggham agghiyaṃ.
425. ¹pajjaṃ *pādodakādo 'tha sattāgantvādayo tisu*,
⁶apacity-accaṇā pūjā 'pahāro bali mānaṇā.
426. ⁴namassā *tu* namakkāro vandanā cābhivādanaṃ,
³patthanā paṇidhānaṃ *ca purise* paṇidhīrito.
427. ¹ajjhesanā *tu sakkārapubbaṅgamanijojanaṃ*.
428. ⁴pariyesanā 'nvesanā pariyeṭṭhi gavesanā,
³upāsaṇaṃ *tu* sussūsā sā pāricariyā *bhave*.
429. ³monam abhāsaṇaṃ tuṇhībhāvo 'tha ⁵paṭipāṭi sā,
anukkamo pariyaṇo anupubby *apume* kamo.
430. ³tapo *ca* saṃyamo sīlaṃ ²niyamo *tu* vataṃ *ca vā*,
²vītikkaṃ 'jjhacāro 'tha ²viveko puthugattatā.
431. *khuddānukhuddakaṃ* ¹ābhisamācārikaṃ *uccate*,
¹ādibrahmacariyaṃ *tu tad aññaṃ sīlam iritaṃ*.
432. *yo pāpehi upāvatto vāso saddhiṃ guṇehi so*,
¹'upavāso *ti viññeyyo sabbabhogavivajjito*.
433. ⁵tapassī bhikkhu samaṇo pabbajito tapodhano,
²vācaṃyamo *tu* muni *ca* ²tāpaso *tu* isīrito.
434. *ye saṃyatindriyagaṇā* ²yatayo vasino *ca te*,
³sāriputto 'patisso *tu* dhammasenāpatīrito.
435. ²kolito moggallāno 'tha ¹ariyo 'dhigato siyā,
sotāpaṇṇādikā ¹sekhā ²'nariyo *tu* puthujjano.
436. ²aññā *tu* arahattaṃ *ca* ²thūpo *tu* cetiyaṃ *bhave*,

- ²dhammabhaṇḍāgāriko *ca* ānando *dve samā 'tha ca*.
 437. ²visākhā migāramātā ²sudatto 'nāthapiṇḍiko.
 438. ⁵*bhikkhu *pi* sāmaṇero *ca* sikkhamānā *ca* bhikkhunī,
 sāmaṇerī *ti kathitā pañc' ete sahadhammikā*.
 439. ⁸patto ticivaraṃ kāyabandhanaṃ vāsi sūci *ca*,
 parissāvanam *icete parikkhārā 'tṭha bhāsītā*.
 440. ²sāmaṇero *ca* samaṇuddeso *cātha* ³digambaro,
 aceḷako nigaṇṭho *ca* ²jaṭilo *tu* jaṭādharo.
 441. *kuṭṭisakādikā catuttimsa dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo*,
iti channavuti ete ¹pāsaṇḍā *sampakāsītā*.
 442. ³pavitto payato pūto ²cammaṃ *tu* ajinaṃ *py atha*,
²dantapoṇo dantaṭṭham ²vakkalo *vā* tirītaṃ.
 443. ²patto pāti *tthiyaṃ nitthī* ²kamaṇḍalu *tu* kuṇḍikā,
athālambaṇadaṇḍasmim ¹kattarayaṭṭhi *nāriyaṃ*.
 444. *yaṃ dehasādhanāpekkhaṃ niccaṃ kammamayaṃ* ¹yamo,
āgantusādhanam kammaṃ aniccaṃ ¹niyamo *bhave*.

ITI BRĀHMAṆAVAGGO

445. ²vesso *ca* vesiyāno 'tha ⁵jīvanaṃ vutti jīvikā,
 ajīvo vattanaṃ *cātha* ²kasikammaṃ kasi *tthiyaṃ*.
 446. ²vāṇijjaṃ *ca* vaṇijjā 'tha ²gorakkhā pasupālanam,
vessassa vuttiyo tisso ³gahaṭṭhāgārikā *gihī.
 447. ²khetṭājīvo kassako 'tha ²khettaṃ kedāram *uccate*,
¹leḍḍu 'tto *mattikākhaṇḍo* ²khaṇṭitti *tthy* avadāraṇam.
 448. ³dāttaṃ lavittam asitaṃ ³patodo tutta-pājanaṃ,
³yottaṃ *tu* rajju rasmi *tthī* ²phālo *tu* kasako *bhave*.
 449. ³naṅgalaṃ *ca* halaṃ sīro ²īsā *naṅgaladaṇḍako,
¹sammā *tu* *yugakīlasmiṃ* ²sītā *tu* halapaddhati.
 450. *muggādike* ¹*paraṇṇam *ca* ¹pubbaṇṇam *sāli-ādike*,
⁷sāli vīhi *ca* kudruso godhumo varako yavo,
kaṅgū ti satta dhañṇāni ¹nīvārādi *tu* *tabbhidā*.
 451. ²caṇako *ca* kaḷāyo 'tha ²siddhattho sāsapo *bhave*.
 452. *atha* ²kaṅgu piyaṅgu *tthī* ²ummā *tu* atasī *bhave*,
⁵kiṭṭham *ca* sassam *dhañṇam *ca* vīhi *thambakarīrito*.

438. *C, C₁ bhikkhū 446. *C, C₁ gihī 449. *C, C₁ °daṇḍake 450. *C, C₁, Ṭ 'para-
 nnam *ca* pubbanam 452. *C, C₁, Ṭ viññeyyam *ca* vīhi *ttham*°

453. ²kaṇḍo tu nālam *atha so* ¹palālam *nitthi piṭṭhalo,*
²bhusaṃ *kaliṅgaro *cātha* ¹thuso *dhaññattace 'tha ca.*
454. ²*setaṭṭikā sassarogo ²kaṇo tu kuṇḍako *bhave,*
²khalo *ca dhaññakaraṇaṃ* ¹**thambo *gumbo tiṇādinam.*
455. ²ayoggo musalo *nitthi* ²kullo suppaṃ *anitthiyam,*
atho ²'ddhanaṃ *ca culli tthi* ²kilaṅjo tu kaṇo *bhave.*
456. ³kumbhī *tthi* piṭṭharo kuṇḍaṃ *khaḷopy ukkhali thāly ukhā,
kolambo *cātha* ³maṇikaṃ bhāṇako *ca araṅjaro.*
457. ⁵ghaṭo *dvīsu* kuṭo *nitthi* kumbho kalasa-vārakā,
¹kaṃso *bhuñjanapatto* ³**'thāmatam patto *ca bhājanaṃ.*
458. ²*aṇḍupakaṃ cumbaṭakaṃ ²sarāvo *tu ca* mallako,
pume ²kaṭacchu dabbi *tthi* ²kusūlo koṭṭham *uccate.*
459. ²sāko *anitthiyam* ḍāko ²*siṅgiveraṃ *tu* addakaṃ,
¹mahosadhaṃ *tu tam sukkham* ²maricaṃ *tu ca* kolakaṃ.
460. ⁶soviraṃ kaṅgiyaṃ *vuttaṃ* āraṇālam thusodakaṃ,
dhaññambilaṃ biḷaṅgo *'tha* ²lavaṇaṃ loṇaṃ *uccate.*
461. ⁵sāmuḍḍaṃ sindhavo *nitthi* kāḷaloṇaṃ *tu* ubbhidaṃ,
*biḷakaṃ *ceṭi pañc' ete pabhedā lavaṇassa hi.*
462. ⁵guḷo *ca* phāṇitaṃ khaṇḍo macchaṇḍī sakkharā *iti,*
ime ucchuvikārā 'tha guḷasmim ¹visakaṇṭakaṃ.
463. ²*lājā *siyā* 'kkhataṃ *cātha* ¹dhānā *bhaṭṭhayave bhave,*
²***atho* *sattu ca* mantho *ca* ³pūpāpūpā *tu* piṭṭhako.
464. ⁶bhattakāro sūpakāro sūdo āḷariko *tathā,*
odaniko *ca* rasako ²sūpo *tu* byaṅjanaṃ *bhave.*
465. ⁵odano *vā* kuraṃ bhattaṃ bhikkhā cānnaṃ ⁴athāsaṇaṃ,
āhāro bhojanaṃ ghāso ²taralaṃ yāgu *nāriyam.*
466. ⁴khajjaṃ *tu* bhojja-leyyāni peyyaṃ *ti catudhāsaṇaṃ,*
²nissāvo *ca tathā* 'cāmo ²ālopo kabaḷo *bhave.*
467. ¹maṇḍo *nitthi* rasaggasmim ¹vighāso *bhuttasesake,*
²vighāsādo *ca* damako ²pipāsā *tu ca* tassaṇaṃ.
468. ²*khuddā jighacchā *maṃsassa* ¹paṭicchādaniyaṃ ***raso,*

453. *C, C₁ kaḷiṅgaro 454. *C, C₁, Ṭ setaṭṭhikā **C, C₁ thambho 456. *C, C₁
khalopy 457. *C tha° 458. *C, C₁ aṇḍūpakaṃ 459. *C, C₁, Ṭ siṅgiveraṃ 461. *C
biḷālam C₁ biḷālam Ṭ bilālam 463. *C, C₁ lājo **B abaddhasattu

- 2)udreko *ceva* uggāro 3)sohiccaṃ titti tappanaṃ.
469. 5)kāmaṃ *tv* iṭṭhaṃ nikāmaṃ *ca* pariyattaṃ yathacchitaṃ,
4)kayavikkayiko satthavāhāpaṇika-vāṇijā.
470. 2)vikkayiko *tu* vikketā 2)kayiko *tu ca* kāyiko,
2)*uttamaṇṇo *ca* dhaniko 2)**'dhammaṇṇo *tu* iṇāyiko.
471. 2)uddhāro *tu* iṇaṃ *vuttaṃ* 2)mūlaṃ *tu* pābhataṃ *bhave*,
2)*saccāpanaṃ **saccaṅkāro 2)vikkeyyaṃ paṇiyaṃ *tisu*.
472. 2)paṭidānaṃ parivatto 2)nyāso *tūpanidhīrito.
473. *aṭṭhārasantā saṅkheyye saṅkhā ekādayo tisū,*
saṅkhyāne tu ca saṅkhyeyye ekatte vīsataḍḍayo,
vaggabhede bahutte pi tā ānavuti nāriyaṃ.
474. *sataṃ sahaṣsaṃ *niyutaṃ lakkhaṃ koṭi paḷaṭṭiya,*
***koṭipakoṭi nahutaṃ tathā ninnahutaṃ pi ca.*
475. **akkhobhanī tthiyaṃ bindu abbudaṃ ca nirabbudaṃ,*
ahahaṃ ababaṃ cevāṭaṭaṃ sogandhikuḷḷapaṇaṃ.
476. *kamudaṃ puṇḍarīkaṃ ca paḍumaṃ kathānaṃ pi ca,*
mahākathānāsaṅkhyeyyāni 'ccetāsu satādi ca.
477. *koṭy ādikaṃ dasaguṇaṃ satalakkhaguṇaṃ kamā,*
catuttho 'dḍhena 1)adḍhuḍḍho tatiyo 2)'dḍhatiyo tathā.
478. *adḍhateyyo 1)diyaḍḍho tu 1)divaḍḍho dutiyo bhave,*
tulāpatthaṅgulivasā tidhā mānaṃ atho siyā.
479. *cattāro *vihayo 1)guṇjā dve guṇjā 1)māsako bhave,*
dve 1)akkhā māsakā pañca 'kkhānaṃ 1)dharanaṃ aṭṭhakaṃ.
480. 1)suvaṇṇo *pañcadharanaṃ* 1)nikkhaṃ *tv anitthi pañca te,*
1)pādo *bhāge catutthe 'tha dharaṇāni 1)palaṃ dasa.*
481. 1)tulā *palasataṃ cātha 1)bhāro vīsati tā tulā,*
atho 2)kahaṇaṇo nitthī kathyate karisāpaṇo.
482. 2)*kuḍuvo pasato *eko 1)pattho te caturo siyūṃ,*
1)ālḥako *caturo patthā 1)doṇaṃ vā caturālḥakaṃ.*
483. 1)mānikā *caturo doṇā 1)khārī tthī catumānikā,*
*khārīyo vīsa 1)vāho 'tha siyā 1)kumbho *dasambaṇaṃ.*

468. *C, C₁ khudā ** C, C₁ rase 470. *C₁ attamiṇṇo **C₁ 'dhamiṇṇo 471. *C, C₁ saccāpaṇaṃ **C, C₁ saccakāro Ṭ saccākāro 472. *C t'upaṇidhi C₁ tūpaṇidhi 474. *C nahutaṃ C₁ ayutaṃ **koṭippakoṭi 475. *C, C₁ akkhohiṇi Ṭ akkhobhinī 479. *C, C₁, Ṭ vihayo 482. *C, C₁ kuḍubo 483., 484. *C, C₁ °ammaṇaṃ

484. ²ālḥako *nitthiyam* tumbo ²pattho *tu* nāli *nāriyam*,
²vāho *tu* sakaṭo *cekādasa doṇā tu* ¹*ambaṇam.
485. ⁴*paṭivīso *ca* koṭṭhāso aṁso bhāgo ⁸dhanam *tu* so,
dabbam vittaṁ sāpateyyam vasvattho vibhavo *bhave*.
486. ²koso hiraññaṁ *ca katākataṁ kañcana-rūpiyam*,
¹kuppaṁ *tadaññaṁ tambādi* ¹rūpiyam *dvayam āhataṁ*.
487. ¹³suvaṇṇam kanakam jātarūpaṁ soṇṇam *ca* kañcanaṁ,
satthuvaṇṇo hariṁ kambu cāru hemaṁ *ca* hāṭakam.
488. tapaniyam hiraññaṁ *tabbhedā* ⁴cāmīkaram *pi ca*,
sātakumbham *tathā* jambunadam siṅgi *ca nāriyam*.
489. ⁵rūpiyam rajataṁ sajjhu rūpī sajjham *atho* ³vasu,
ratanam *ca* maṇi *dvīsu* *puppharāgādi *tabbhidā*.
490. ⁷suvaṇṇam rajataṁ muttā maṇi veḷuriyāni *ca*,
vajiram *ca* pavāḷan *ti sattā 'hu ratanāni 'me*.
491. ³lohitaṅko *ca* padumarāgo rattamaṇi *py atha*,
²vamsavaṇṇo veḷuriyam ²pavāḷam *vā ca* viddumo.
492. ²masāragallam kabaramaṇi *atha* ²muttā *ca* muttikam,
²*rīti *tthī* ārakūṭo *vā* ²amalam *tv* abbhakam *bhave*.
493. ³loho *nitthī* ayo kāḷāyasaṁ *ca* ²pārado raso,
²kāḷatipu *tu* sīsam *ca* ²haritālam *tu* pītanam.
494. ²cīnapiṭṭham *ca* sindūram *atha* ²tūlo *tathā* picu,
³khuddajam *tu* madhu khuddam ²madhucchiṭṭham *tu* sitthakam.
495. ³gopālo gopa-gosaṅkhyā ²gomā *tu* gomiko *py atha*,
⁶usabho *balībaddho *ca* goṇo go vasabho vuso.
496. *vuddho* ¹jaraggavo *so 'tha* ²dammo vacchataro *samā*,
²dhuravāhī *tu* dhorayho ¹govindo *dhikato gavam*.
497. ¹vaho *ca khandhadeso 'tha* ²*kakudho kaku *vuccate*,
atho ²visāṇam siṅgam *ca* ²rattagāvī *tu* rohiṇī.
498. ³gāvī *ca* siṅginī go *ca vañjhā tu kathyate* ¹vasā,
navappasūtikā ¹dhenu *vacchakāmā tu* ¹vacchalā.
499. ²gaggari manthanī *tthī dve* ²sandānam dāmam *uccate*,
²gomiḷho gomayo *nitthī atho* ²sappi ghatam *bhave*.

485. *C, C₁ paṭivīmso 489. *C, C₁ phussarāgā° 492. *Ṭ riri 495. *C, C₁ baliv
addo 497. *Ṭ kakudo

500. *navuddhaṭaṃ tu* ¹⁾nonītaṃ ²⁾dadhimaṇḍaṃ *tu matthu ca,*
⁴⁾khīraṃ duddhaṃ payo thaññaṃ ²⁾takkaṃ *tu mathitaṃ py atha.*
501. ⁵⁾khīraṃ dadhi ghataṃ takkaṃ nonītaṃ *pañca gorasā,*
⁶⁾urabbho meṇḍam esā *ca uraṇo avi eḷako.*
502. ³⁾vasso *tv ajo* *chagalako ²⁾oṭṭho *tu karabho bhava,*
²⁾gadrabho *tu kharo vutto* ³⁾uraṇī *tu ajī ajā.*

ITI VESSAVAGGO

503. ³⁾suddo 'ntavaṇṇo vasalo ¹⁾saṅkiṇṇā *māgadhādayo,*
¹⁾māgadhō *suddakhattājo* ¹⁾uggo *suddāya khattajo.*
504. *dvijā khattiyajo* ¹⁾sūto ²⁾kāru *tu sippiko pume,*
saṅghāto tu sajjātīnaṃ tesaṃ ¹⁾*seṇī *dvisuccate.*
505. ⁵⁾tacchako tantavāyo *ca rajako ca nahāpito,*
pañcamo cammakāro ti kāravo pañc' ime siyuraṃ.
506. ⁵⁾tacchako vaḍḍhakī *mato palagaṇḍo thapaty api,*
rathakāro 'tha ²⁾suvaṇṇakāro *nāḷindhamo bhava.*
507. ²⁾tantavāyo pesakāro ²⁾mālākāro *tu māliko,*
²⁾kumbhakāro kulālo *'tha* ²⁾*tunnavāyo *ca **sūciko.*
508. ²⁾cammakāro rathakāro ²⁾kappako *tu nahāpito,*
²⁾raṅgājīvo cittakāro ²⁾pukkuso *pupphachaḍḍako.*
509. ³⁾*veno vilīvakāro *ca naḷakāro samā tayo,*
²⁾cundakāro bhamakāro ²⁾kammāro *lohakārako.*
510. ²⁾ninnejako *ca rajako* ²⁾nettiko *udahārako,*
²⁾vīṇāvādī veṇiko *'tha* ²⁾usukāro *'suvaḍḍhakī.*
511. ²⁾veṇudhamo veṇaviko ²⁾pāṇivādo *tu* *pāṇigho,
²⁾pūpiyo pūpapaṇiyo ²⁾soṇḍiko *majjavikkayī.*
512. ²⁾māyā *tu sambarī* ²⁾māyākāro *tu indajālīko.*
513. ⁴⁾*orabbhikasūkarikā māgavikā *te ca sākuṇikā,*
hantvā jīvantêḷakasūkara-miga-pakkhino kamato.
514. ²⁾vāguriko jāḷīko *'tha* ²⁾bhāravāho *tu bhāriko,*
³⁾vetaniko *tu bhatako* *kammakaro *'tha* ⁶⁾kiṅkaro,
dāso ca ceṭako pesso **bhacco *ca paricāriko.*

502. *C, C₁ chakalako 504. *C, C₁, Ṭ seṇī 507. *C, C₁ tunnavāyo **C, C₁, Ṭ sociko
509. *C, C₁ veṇo 511. *C pāṇiyo 513. *C, C₁, Ṭ orabbhika 514. *C, C₁ tathā
kammakaro bhava **C kiṅkāro paricāriko C₁ kiṅkaro paricārako

515. ⁴antojāto dhanakkīto dāsabyopagato *sayam*,
dāsā karamarānito *'ccevaṃ te catudhā siyūm*.
516. ²adāso *tu* bhujisso *'tha* ³nīco jammo nihīnako,
²nikkosajjo akilāsu ²mando *tu* alaso *py atha*.
517. ⁴sapāko *ceva* caṇḍālo mātaṅgo sapaco *bhave*,
**tabbhedā milakkhajātī* ²kirāta-savarādayo.
518. ³nesādo luddako byādho ²migavo *tu* migabyadho,
¹¹sārameyyo *ca* sunakho suno soṇo *ca* kukkuro.
519. svāno suvāno sāḷūro sūno sāno *ca* sā *pume*,
ummattāditam āpanno ¹aḷakko *ti* suno *mato*.
520. ²sābandhanaṃ *tu* gaddūlo ²dīpako *tu* *ca* cetako,
³bandhanaṃ gaṇṭhi pāso *'tha* ²*vāgurā migabandhani.
521. *thiyam* ²kuveṇī kumīnaṃ ²ānayo jālam *uccate*,
²āghātanaṃ vadhaṭṭhānaṃ ²sūnā *tu* adhikoṭṭanaṃ.
522. ⁵takkaro mosako coro **thenêkāgāriko samā*,
³theyyaṃ *ca* corikā moso ²vemo vāyanadaṇḍako.
523. ³suttaṃ tantu *pume* tantaṃ ¹potthaṃ *lepyādikammaṃ*,
²pañcālikā potthalikā *vatthadantādi nimmitā*.
524. ²ugghāṭanaṃ ghaṭṭiyantaṃ *kūpambubbāhanaṃ bhave*,
²mañjūsā peḷā ³piṭako *tv itthiyam* pacchi peṭako.
525. ²byābhaṅgi *tv itthiyam* kājo ¹sikkā *tv atrāvalambanaṃ*,
²upāhano *vā* pādu *tthī tabbhedā* ¹pādukā *py atha*.
526. ³varattā **vaddhikā naddhi* ²bhastā cammapasibbakaṃ,
soṇṇādy āvattanī ¹mūsā *'tha* ²kūṭaṃ *vā* ayoghano.
527. *kammārabhaṇḍā* ³saṇḍāso muṭṭhy ādhikaraṇī *tthiyam*,
tabbhastā ¹gaggari *nārī satthaṃ tu* ¹pipphalaṃ *bhave*.
528. ²sāṇo *tu* nikaso *vutto* ²ārā *tu* sūcivijjanaṃ,
²kharo *ca* kakaco *nitthī* ¹sippaṃ *kammaṃ kalādikaṃ*.
529. ⁴paṭimā paṭibimbaṃ *ca* bimbo paṭinidhīrito,
tīsu ¹⁰samo paṭibhāgo sannikāso sarikkhako.
530. samāno sadiso tulyo saṅkāso sannibho nibho,
³opammam upamānaṃ *c'* upamā ⁴bhati *tu nāriyam*.

517. *C, C₁ tabbisesā kirātādi milakkhajātiyo py atha 520. *C, C₁, Ṭ vākarā 522.
 *C, C₁ °gārikā 526. *C, C₁ vaṭṭikā

531. nibbeso vetanaṃ mūlyam ²jūtaṃ *tv anitthi* ketavaṃ,
⁵dhutto 'kkhadhutto kitavo jūtakārakkhadevino.
532. ²pāṭibhogo *tu* paṭibhū ²akkho *tu* pāsako *bhave*,
pume ²*vātthapadaṃ sārīphalake 'tha ²paṇo 'bbhuto.
533. ¹kiṇṇaṃ *tu* madirābīje ¹madhu *madhvāsava mataṃ*,
⁴madirā vāruṇī majjaṃ surā ²'savo *tu* merayaṃ.
534. ²sarako casako *nitthi* ²āpānaṃ pānamaṇḍalaṃ.
535. *ye 'tra bhūriṭṭipayogattā yogikekasmim iritā*,
liṅgantare pi te ñeyyā taddhammattā 'ññavuttiyaṃ.

ITI SUDDAVAGGO
CATUBBAṆṆAVAGGO NIṬṬHITO

§ 5 ARAÑÑAVAGGA

536. ⁷araññaṃ kānaṃ dāyo gahaṃ vipinaṃ vanaṃ,
aṭavi *tthi* ²mahāraññaṃ *tv* araññaṃ *tthiyaṃ bhave*.
537. *nagarā nātidūrasmiṃ *santehi yo 'bhiropito*,
tarusaṇḍo sa ²ārāmo *tathōpavanam uccate*.
538. *sabbasādhāraṇāraññaṃ raññaṃ* ¹uyyānaṃ *uccate*,
ñeyyaṃ tadeva ¹pamadavanaṃ *antepurocitaṃ*.
539. ⁵panti vīthy āvali seṇī pāḷi ²lekhā *tu* rāji *ca*,
¹⁰pādapo viṭapī rukkho ago *sālo mahīruho.
540. dumo taru kujo sākhi ¹gaccho *tu khuddapādapo*,
phalanti ye vinā pupphaṃ te vuccanti ¹vanappatī.
541. *phalapākāvasāne yo maraty* ¹osadhi sā *bhave*,
tīsu ²vañjhā 'phalā cātha ³phalino phalavā phalī.
542. ⁴samphullito *tu* vikaco phullo vikasito *tisu*,
³siro 'ggaṃ sikharo *nitthi* ²sākhi *tu* *kathitā* latā.
543. ⁶dalaṃ palāsaṃ chadanaṃ paṇṇaṃ pattaṃ chado *py atha*,
²pallavo vā kīsalayaṃ *navubbhinne tu* ¹aṅkuro.
544. ²makulaṃ vā kuṭumalo ²khārako *tu ca* jālakaṃ,
²kalikā korako *nitthi* ¹vaṇṭaṃ *pupphādibandhanaṃ*.
545. ³pasavo kusumaṃ pupphaṃ ¹parāgo *pupphajo rajo*,
²makarando madhu *mataṃ* ²thavako *tu ca* gocchako.
546. *phale tv āme* ¹salāṭu 'tto ²phalaṃ *tu* pakkam *uccate*,

532. *C, C₁, Ṭ °ṭṭhāpadaṃ sārīphalako 537. *C, C₁ sattehi 539. *C, C₁ sālo

campakambādi kusumaphalanāmaṃ napuṃsake.

547. *mallikādī tu kusume salīṅgā vīhayo phale,*
3)jambū *tthī* *jambavaṃ jambū 2)viṭapo viṭabhī *tthiyaṃ.*
548. *mūlamārabbha sākhandho bhāgo tarussa 'tha,*
1)koṭaro *nitthiyaṃ rukacchidde* 2)kaṭṭhaṃ *tu dāru ca.*
549. 3)bundo mūlaṃ *ca pādo 'tha* 2)saṅku 'tto khāṇu *nitthiyaṃ,*
2)karahāṭaṃ *tu kando 'tha* 2)kaḷīro *matthako bhava.*
550. 2)vallārī mañjarī *nārī* 2)vallī *tu kathitā latā,*
2)thambho *gumbo ca akkhandhe latā* 1)virū *patāninī.*
551. 2)assattho *bodhi ca dvīsu* 2)nigrodho *tu vaṭo bhava,*
2)*kaliṭṭho *ca kapittho ca* 2)yaññaṅgo *tu udumbaro.*
552. 2)koviḷāro *yugapatto* 6)uddālo *vātaghātako,*
rājarukkho *katamālī 'ndīvaro byādhighātako.*
553. 2)dantasattho *ca jambhīro* 2)varaṇo *tu kareri ca,*
2)kiṃsuko *pālibhaddo *'tha* 2)vañjulo *tu ca vetaso.*
554. 2)ambāṭako *pītanako* 2)madhuko *tu madhuddumo,*
atho 2)guḷaphalo *pīlu* 2)sobhañjano *ca siggu ca.*
555. 2)sattapaṇṇi *chattapaṇṇo* 2)tiniso *tv atimuttako,*
2)kiṃsuko *tu palāso 'tha* 2)ariṭṭho *phenilo *bhava.*
556. 3)mālūra-beluvā *billo* 2)punnāgo *tu ca kesaro,*
2)*sālavo *tu ca loddo 'tha* 2)piyālo *sannakaddu ca.*
557. 2)likocako *tathā* 1)'ṅkolo *atha* 2)guggulu *kosiko,*
2)ambo *cūto* 2)saho *tv eso sahakāro sugandhavā.*
558. 2)puṇḍarīko *ca setambo* 2)selu *tu bahuvārako,*
2)sepaṇṇi *kāsmirī *cātha* 2)kolī *ca badalī tthiyaṃ.*
559. 2)kolaṃ *cānitthī* badaro 2)pilakkho *pippalī tthiyaṃ,*
2)pāṭalī *kaṇhavaṇṭā ca* 2)sādukaṇṭo *vikaṅkato.*
560. 4)tinduko *kāḷakkhandho ca timbarūsaka-timbarū,*
2)erāvato *tu nāraṅgo* 2)kulako *kākatinduko.*
561. 3)kadambo *piyako nīpo* 2)bhallī *bhallātako tisu,*
2)jhāvuko *piculo cātha* 2)tilako *khurako bhava.*
562. 2)ciñcā *ca tintiṇī cātha* 2)gaddabhaṇḍo *kapītano,*

547. *C, C₁ jāmbavaṃ Ṭ jambuvarṃ 551. *C, C₁ kaviṭṭho 553. *C, C₁, Ṭ pālibhaddo
555. *C, C₁, Ṭ phenilo 556. *C, C₁ gālavo 558. *C, C₁, Ṭ kāsmari

- 3) sālo 'ssakaṇṇo sajjo 'tha 2) ajjuno kakudho bhavē.
563. 3) niculo mucalindo ca nīpo 'tha 3) piyako tathā,
asano pītasālo 'tha 2) golīso jhāṭalo bhavē.
564. 2) khīrikā rājāyatanam 2) kumbhī kumudikā bhavē,
2) *yūpo tu kamuko cātha 2) paṭṭi lākhāpasādano.
565. 2) iṅgudī tāpasataru 2) bhujapatto tu ābhujī,
2) picchilā simbalī dvīsu 2) rocano *koṭasimbalī.
566. 2) pakiriyo pūtikō 'tha 2) rohī rohitako bhavē,
2) eraṇḍo tu ca āmaṇḍo atha 2) sattuphalā samī.
567. 2) nattamālo karaṇḍo 'tha 2) khādiro dantadhāvano,
2) somavakko tu kadaro 2) sallo tu madano bhavē.
568. athāpi 3) indasālo ca sallakī khārako siyā,
2) devadāru bhaddadāru 2) campeyyo tu ca campako.
569. 2) panaso *kaṇṭakiphalo 2) abhayā tu harītakī,
2) akkho vibhītakō tīsu 2) amatāmalakī tīsu.
570. 2) labujo likuco cātha 2) kaṇikāro dumuppalo,
3) nimbo 'riṭṭho pucimando 2) karako tu ca dāḷimo.
571. 2) saralo pūtikaṭṭham ca 2) kapilā tu ca simsapā,
3) sāmā piyaṅgu kaṅgu pi 2) sirīso tu ca bhaṇḍilo.
572. 2) soṇako *dīghavanto ca 2) vakulo tu ca kesaro,
2) kākodumbarikā pheggu 2) nāgo tu nāgamālikā.
573. 2) asoko vaṅjulo cātha 2) takkāri vejayantikā,
2) *tāpiṅcho ca tamālo 'tha 2) kuṭajo girimallikā.
574. 1) indayavo phale tassā 2) ggimantho kaṇikā bhavē,
2) *nigguṇṭhi tthī sinduvāro 2) **tiṇasuñṇam tu mallikā.
575. 2) sephālikā nīlikā 'tha 2) apphoṭā vanamallikā,
4) bandhuko jayasumanam bhaṇḍiko bandhujīvako.
576. 5) sumanā jātisumanā mālatī jāti vassikī,
2) yūthikā māgadhi cātha 2) sattalā *navamallikā.
577. 2) vāsanti tthī atimutto 2) karavīro 'ssamārako,
2) mātuluṅgo bījapūro 2) ummatto tu ca mātulo.

564. *C, C₁, Ṭ pūgo 565. *C, C₁ kūṭi° 569. *C, C₁ °kīphalo 572. *C, C₁, Ṭ dīghavaṇḍo 573. *C, C₁ tāpiṅcho 574. *C, C₁, Ṭ nigguṇḍi **C, C₁, Ṭ tiṇasūlam 576. *C, C₁ °mālikā

578. ²⁾*karamando suseno *ca* ²⁾kundaṃ *tu* māghyam *uccate*,
²⁾*devatāso *tu* jīmūto ²⁾thâmilāto mahāsahā.
579. *atho* ⁴⁾sereyyako dāsī kiṅkirāto *kuraṇṭako,
²⁾ajjuko sitapaṇṇāso ²⁾samīraṇo phaṇijjako.
580. ²⁾japā *tu* *jayasumanam ²⁾karīro kakaco *bhave*,
²⁾rukkhādani *ca* vandākā ²⁾cittako *tv* aggisaññito.
581. ²⁾akko vikīraṇo *tasmim* *tv* ¹⁾aḷakko *setapupphake*,
²⁾pūtilatā gaḷocī *ca* ²⁾mubbā madhurasā *py* *atha*.
582. ²⁾kapikacchu duphasso *'tha* ²⁾mañjittā vikaṣā *bhave*,
²⁾ambatṭhā *ca* *tathā* pāṭhā ²⁾kaṭukā kaṭurohiṇī.
583. ²⁾apāmaggo sekhariko ²⁾*pippalī māgadhī *matā*,
²⁾gokaṇṭako *ca* siṅghāṭo ²⁾**kolavallībhappalī.
584. ²⁾golomī *tu* vacā *cātha* ²⁾girikaṇy aparājītā,
²⁾sīhapucchī pañhipaṇṇī ²⁾sālapaṇṇī *tu* *ca* tthirā.
585. ²⁾nididdhikā *tu* byagghī *ca* *atha* ²⁾nīlī *ca* nīlinī,
²⁾*jiṅjuko *ceva* guñjā *'tha* ²⁾satamūlī satāvarī.
586. ²⁾mahosadham *tv* ativisā ²⁾bākucī somavallikā,
²⁾dābbī dāruhaliddā *'tha* ²⁾biḷaṅgam citrataṇḍulā.
587. ²⁾nuhī *ceva* mahānāmo ²⁾muddikā *tu* madhurasā,
athāpi ³⁾madhukam yaṭṭhi-madhukā *madhuyaṭṭhikā.
588. ²⁾vātiṅgaṇo *ca* bhaṇḍākī ²⁾vāttākī brahatī *py* *atha*,
²⁾nāgabalā *ceva* jhasā ²⁾lāṅgali *tu* *ca* sārādī.
589. ³⁾rambhā *ca* kadali moco ²⁾kappāsī badarā *bhave*,
²⁾nāgalatā *tu* tambūlī ²⁾aggijālā *tu* dhātakī.
590. ²⁾tivutā tipuṭā *cātha* ²⁾sāmā kāḷā *ca* *kathyate*,
atho ²⁾siṅgī *ca* usabho ²⁾reṇukā *kapilā *bhave*.
591. ²⁾hiriveram *ca* vālam *ca* ²⁾rattaphalā *tu* bimbikā,
²⁾seleyyam asmapuppham *ca* ²⁾elā *tu* bahulā *bhave*.
592. ²⁾kuṭṭham *ca* byādhi *kathito* ²⁾vāneyyam *tu* kuṭannaṭam,
¹⁾osadhi *jātimattamhi* ¹⁾osadham *sabbam ajātiyam*.
593. ¹⁰⁾mūlam pattam kaḷiraggam *kandam miñjā phalam *tathā*,
taco puppham *ca* chattan *ti* sākam *dasavidham matam*.

578. *C, C₁ karamaddo **C₁ devatāḍo 579. *C, C₁, Ṭ kuraṇḍako 580. *C, C₁ jīvasumanam 583. *C, C₁, Ṭ pipphali **C, C₁, Ṭ °pipphali 585. *C₁ jiṅjukā 587. *C, C₁, Ṭ madhulaṭṭhikā 590. *C, C₁, Ṭ kapilā 593. *C, C₁ kaṇḍam

594. ²)papunnāṭo eḷagalo ²)taṇḍuleyyo 'ppamāriso,
²)jīvanti jīvanī *cātha* ²)madhurako *ca* jīvako.
595. ²)mahākando *ca* *lasuṇaṃ ²)palaṇḍu *tu* sukandako,
²)paṭolo tittako *cātha* ²)bhiṅgarājo *ca* **makkavo.
596. ²)punannavā sothaghātī ²)vitunnaṃ *sunisaṇṇakaṃ,
²)kāravello *tu* susavī ³)tumby ālābu *ca* lābu *sā*.
597. ²)eḷālukaṃ *ca* kakkārī ²)kumbhaṇḍo *tu* *ca* vallibho,
²)indavāruṇī visālā ²)*vatthukaṃ vatthuleyyako.
598. ²)mūlako *nitthiyaṃ* cuccu ⁵)tambako *ca* kalambako,
sākabhedā kāsamadda-jhajjharī phaggavādayo.
599. ²)saddalo *ceva* dubbā *ca* ¹)golomī *sā sitā bhava*,
²)gundā *ca* bhaddamuttaṃ *ca* ²)rasālo *t' ucchu* ⁴)veḷu *tu*.
600. tacasāro veṇu vaṃso ³)pabbaṃ *tu* phalu gaṇṭhi *so*,
¹)kīcakā *te siyuma veṇū ye nadanty āniladdhutā*.
601. ²)naḷo *ca* dhamano ²)poṭagalo *tu* kāsam *itthi na*,
²)tejano *tu* saro *mūlaṃ* ¹)tūsiraṃ *bīraṇassa hi*.
602. ³)kuso varahisaṃ dabbho ²)*bhūtiṇakaṃ *tu* bhūtiṇaṃ,
²)ghāso *tu* yavaso *cātha* ²)pūgo *tu* kamuko *bhave*.
603. ²)tālo vibhedikā *cātha* ²)khajjūrī sindi *vuccati*.
604. ⁴)*hintāla-tāla-khajjūrī nālikerā *tatheva ca*,
tālī ca ketakī *nārī pūgo ca* *tiṇapādapā*.

ARAÑÑAVAGGO NIṬṬHITO

§ 6 ARAÑÑĀDIVAGGA

605. ⁹)pabbato giri selo 'ddi nagācala-siluccayā,
sikhari bhūdharo *'tha* ⁵)'bbha-pāsāṇā 'smo 'palo silā.
606. ⁷)gijjhakūṭo *ca* vebhāro vepullo 'sigilī *nagā*,
viñjho paṇḍava-vaṅkādī ²)pubbaselo *tu* codayo,
³)mandaro 'paraselo 'ttho ²)himavā *tu* himācalo.
607. ⁶)gandhamādana-kelāsa-cittakūṭa-sudassanā,
kālakūṭo *tikūṭāssa* ²)pattho *tu* sānu *nitthiyaṃ*.
608. ³)kūṭo *vā* sikharaṃ siṅgaṃ ²)papāto *tu* taṭo *bhave*,
²)nitambo kaṭako *nitthī* ¹)nijjharo *pasavo 'mbuno*.

595. C, C₁ lasunaṃ **C, C₁, Ṭ mākkavo 596. *C, C₁, Ṭ sunisannaṃ 597. *C, C₁
vatthulaṃ Ṭ vatthu *ca* 602. *bhūtiṇakaṃ 604. *C₁ hintāla-tāla-khajjūra-nālikerā
ca sindhi *ca*, tālī *ca* ketakī pūgo aṭṭhete *te* tiṇapādapā.

609. ²darī *tthī* kandaro *dvīsu* ³*leṇaṃ *tu* gabbharaṃ guhā,
²silāpokkharaṇī soṇḍī ²kuñjaṃ nikuñjaṃ *itthi na*.
610. *uddham* ¹adhiccakā *selassāsannā bhūmy* ¹upaccakā,
²pādo *tu* 'pantaselo 'tha ¹dhātu 'tto *gerikādiko*.

ITI SELAVAGGO

611. ³migindo kesarī sīho ²taraccho *tu* migādano,
²byaggho *tu* puṇḍariko 'tha ²saddūlo dīpinīrito.
612. ²accho ikko *ca* ³isso *tu* kāḷasīho iso *py atha*,
²*rohisō rohito *cātha* ³gokaṇṇo gaṇi kaṇṭakā.
613. ⁴khagga-khaggavisāṇā *tu* palāsādo *ca* gaṇḍako,
byagghādike ²vāḷamigo sāpado 'tha ⁷plavaṅgamo.
614. makkaṭo vānaro sākhāmigo kapi valīmukho,
palavaṅgo *kaṇhatuṇḍo* ¹*gonaṅgulo *ti so mato*.
615. ⁵*siṅgālo jambuko kotthu ²*bheravo *ca* sivā *py atha*,
³biḷāro babbu ³*mañjāro ²koko *tu ca* vako *bhave*.
616. ²*mahinso *ca* lulāyo 'tha ²gavajo gavayo *samā*,
²sallo *tu* sallako 'thāssa *lomamhi* ²salalaṃ salaṃ.
617. ⁵hariṇo miga-sāraṅgā mago ajinayoni *ca*,
²sūkaro *tu* varāho 'tha ²pelako *ca* saso *bhave*.
618. ²eṇeyyo eṇīmigo *ca* ²pampaṭako *tu* pampako,
²vātamigo *tu* calanī ³mūsiko *tv* ākhu unduro.
619. ⁸camaro pasado *ceva* kuruṅgo migamātukā,
ruru raṅku *ca* *nīko *ca* sarabhādi *migantarā*.
620. ³piyako camūru kadalīmigādī *cammayonayo*,
²migā *tu* pasavo *sihādayo sabbacatuṃpadā*.
621. ⁴lūtā *tu* lūtikā uṇṇanābhi makkaṭako *siyā*,
²vicchiko *tv* *āḷi *kathito* ²sarabū ²*gharagolīkā.
622. ²godhā kuṇḍo *py atho* ²kaṇṇajalūkā satapady *atha*,
²kalandako kāḷakā 'tha ²nakulo maṅguso *bhave*.
623. ²kakaṇṭako *ca* saraṭo ⁴kīṭo *tu* puḷavo kimi,
pāṇako *cāpy atho* ²uccāliṅgo lomasapāṇako.
624. ¹⁵vīhaṅgo vīhago pakkhī vīhaṅgama-khagaṇḍajā,

609. *C, C₁ leṇaṃ 612. *C, C₁ rohicco 614. *Ṭ gonaṅgalo 615. *C, C₁ sigālo **C,
C₁ bheraṇḍo ***C, C₁ majjāro 616. C, C₁ mahiso 619. *C, C₁ niṅko 621. *C, C₁
āḷi **C, C₁ °golīkā

- sakuṇo *ca* sakunto *pi* pataṅgo sakunī dvijo.
625. vakkaṅgo pattayāno *ca* patanto nīlajo *bhave*,
tabbhedā ¹⁾vaṭṭakā jīvañjīvo cakora-tittirā.
626. sālīkā karavīko *ca* ravihaṁso kukutthako,
kāraṇḍavo *ca* *pilavo pokkharasātakādayo.
627. ⁷⁾*patattaṁ pekhuṇaṁ pattaṁ pakkho piñchaṁ chado garu,
¹⁾aṇḍaṁ *tu* *pakkhibīje* 'tha ²⁾nīlo *nitthī* kulāvakaṁ.
628. *supaṇṇamātā* ¹⁾vinatā ¹⁾mithunaṁ *thīpumadvayaṁ*,
⁶⁾yugaṁ *tu* yugalaṁ dvandaṁ yamakaṁ yamalaṁ yamaṁ.
629. ²⁹⁾samūho gaṇa-saṅghātā samudāyo *ca* sañcayo,
sandoḥo nivaho ogho visaro nikaro cayo.
630. kāyo khandho samudayo ghaṭā samiti saṁhati,
rāsi puñjo samavāyo pūgo jātaṁ kadambakaṁ.
631. byūho vitāna-gumbā *ca* kalāpo jāla-maṇḍalaṁ,
samānānaṁ gaṇo ¹⁾vaggo ²⁾saṅgho sattho *tu jantūnaṁ*.
632. *sajātikānaṁ tu* ¹⁾kulaṁ ¹⁾nikāyo *tu sadhamminaṁ*,
¹⁾yūtho *nitthī* *sajātiyatiracchānānam uccate*.
633. ⁴⁾supaṇṇo venateyyo *ca* garuḷo vihagādhipo,
⁵⁾parapuṭṭho parabhato kuṇālo kokilo piko.
634. ⁸⁾moro mayūro *varahī nīlagīva-sikhaṇḍino,
kalāpī *ca* sikhī kekī ²⁾cūḷā *tu ca* sikhā *bhave*.
635. ⁴⁾sikhaṇḍo *varahaṁ *cava* kalāpo piñchaṁ *api atha*,
²⁾candako mecako *cātha* ⁷⁾chappado *ca* madhubbato.
636. madhulīho madhukaro madhupo bhamaro ali,
⁴⁾*pārāvato kapoto *ca* kakuṭo *ca* **pārevato.
637. ²⁾gijjho gaddho 'tha ³⁾kulalo seno *byagghīnaso *py atha*,
tabbhedā ³⁾sakuṇagghi *tthī* āṭo dabbimukhadvijo.
638. ⁴⁾uhuṅkāro ulūko *ca* kosiyo vāyasāri *ca*,
⁵⁾kāko *tv* ariṭṭho dhaṅko *ca* balipuṭṭho *ca* vāyaso.
639. ²⁾kākolo vanakāko 'tha ²⁾lāpo laṭukikā *py atha*,
³⁾vāraṇo hatthiliṅgo *ca* hatthisoṇḍavihaṅgamo.
640. ²⁾ukkuso kuraro ²⁾kolaṭṭhipakkhimhi *ca* kukkuho,

626. *Ṭ bilavo 627. *C, C₁ patantaṁ 634. *C, C₁ barihi 635. *C, C₁ barihaṁ
636. *C, C₁, Ṭ pārāvato **C, C₁, Ṭ pārevaṭo 637. *C, C₁ vyagghinaso

- ³suvo *tu* kīro *ca* suko ²tambacūḷo *tu* kukkuṭo.
641. ²vanakukkuṭo *ca* nijjivho *atha* ²koñcā *ca* kuntanī,
²cakkavāko *tu* cakkavho ²sāraṅgo *tu* *ca* cātako.
642. ²tuliyō *pakkhibiḷālo ²satapatto *tu* sāraso,
²bako *tu* sukkakāko 'tha ²balākā visakaṇṭhikā.
643. ²lohapiṭṭho *tathā* kaṅko ²khañjarīto *tu* khañjano,
²kalaviṅko *tu* cātako ²dindibho *tu* kikī *bhave*.
644. ²kādambo kāḷahaṁso 'tha ²sakunto bhāsapakkhini,
²dhūmyāto *tu* kaliṅgo 'tha ²dātyūho kāḷakaṇṭhako.
645. ¹khuddādī makkhikābheda ²ḍaṁso piṅgalamakkhikā,
²āsāṭikā makkhikāṇḍaṁ ²*paṭaṅgo salabho *bhave*.
646. ²sūcimukho *ca* makaso ²cīrī *tu* jhallikā 'tha *ca*,
²jatukā 'jinapattā 'tha ²haṁso setacchado *bhave*.
647. *te* ¹rājahamaṁsā rattehi pādātuṇḍehi bhāsitā,
¹mallikā 'khyā ¹dhataraṭṭhā *malīnehy asitehi *ca*.
648. ³tiraccho *tu* tiracchāno tiracchānagato *siyā*.

ITI SĪHĀDIVAGGO

ARAÑÑĀDIVAGGO NIṬṬHITO

§ 7 PĀTĀLAVAGGA

649. ⁴adhobhuvanāṁ pātālaṁ nāgaloko rasātalaṁ,
⁹randhaṁ *tu* vivaraṁ chiddaṁ kuharaṁ susiraṁ bilaṁ.
650. susi *tthī* chiggalaṁ sobbhaṁ *sacchidde susiraṁ tisu*,
thiyaṁ tu ²kāsu āvāto ²saggarājā *tu* vāsukī.
651. ²ananto nāgarājā 'tha ²vāhaso 'jagaro *bhave*,
²gonaso *tu* tiliccho 'tha ²deḍḍubho rājulo *bhave*.
652. ²kambalo 'ssataro *merupāde nāgā* 'tha ³dhammanī,
silutto gharasappo 'tha ²nīlasappo silābhū *ca*.
653. ¹⁸āsiviso bhujāṅgo 'hi bhujago *ca* bhujāṅgamo,
*sarīsapo phaṇī sappālagaddā bhogī pannagā.
654. dvijivho urago vāḷo dīgho *ca* dīghapiṭṭhiko,
pādūdaro visadharo ¹bhogo *tu* phaṇino *tanu*.
655. ²āsī *tthī* sappadāṭhā 'tha ²nimmoko kaṅcuko *samā*,

642. *C, C₁ pakkhabīḷālo 645. *C, C₁, Ṭ paṭaṅgo 647. *C, C₁ malīnehasitehi
653. *C, C₁ sirīmsapo Ṭ sarīsapa

- 2^ovisam *tv anitthi* garaḷam *tabbhedā vā* 2^ohalāhalo.
656. kāḷakūṭādayo *cātha* 2°*vāḷaggāhy ahituṇḍiko.
657. 3^onirayo duggati *tthi ca* narako *so mahatṭhadhā*,
8^osañjīvo kāḷasutto *ca mahāroruva-roruvā*,
patāpano avīci *tthi* saṅghāto tāpano *iti*.
658. *thiyam* 2^ovetaraṇi lohakumbhī *tattha jalāsayā*,
2^okāraṇiko nirayapo 2^onerayiko *tu nārako*.
659. 7^oaṇṇavo sāgaro sindhu samuddo ratanākaro,
jalanidhy udadhi *tassa bheda* 1^okhīraṇṇavādayo.
660. 1^ovelā 'ssa *kūladeso 'tha* 2^oāvaṭṭo sililabbhamo,
3^othevo *tu* bindu phusitam 2^obhamo *tu* jalaniggamo.
661. 15^oāpo payo jalam vāri pāniyam salilam dakaṃ,
aṇṇo nīram vanam vālam toyam ambu 'dakaṃ *ca* kam.
662. 4^otaraṅgo *ca tathā* bhaṅgo ūmi vīci *pumitthiyam*,
2^oullolo *tu ca* kallolo *mahāvīcīsu kathyate*.
663. 5^ojambālo kalalam paṅko cikkhallam kaddamo *py atha*,
6^opulinam vālukā vaṇṇu marūru sikatā *bhave*.
664. 2^oantarīpaṃ *ca dīpo vā jalamajjhagataṃ thalam*,
5^otīram *tu* kūlam rodham *ca patīram ca taṭam tisu*.
665. 1^opāram *paramhi tīramhi* 2^ooram *tv apāram uccate*,
5^ouḷumpo *tu* plavo kullo taro *ca paccarī tthiyam*.
666. 3^otaraṇi tari nāvā *ca* 2^okūpako *tu ca* kumbhakaṃ,
2^opacchābandho goṭaviso 2^okaṇṇadhāro *tu nāviko*.
667. 2^oarittam kenipāto 'tha 2^opotavāho niyāmakō,
1^osaṃyattikā *tu nāvāya vāṇijjamācaranti ye*.
668. *nāvāyaṅgā* 3°*'laṅkāro *ca vaṭākāro* **piyādayo,
2^opoto pavahanam *vuttam* 2^odoṇi *tv itthi* ****tathāmbaṇam*.
669. 3^ogabhīra-ninna-gambhīrā 1°'thōttānam *tabbipakkhake*,
2^oagādham *tv atalamphassam* 3^oanaccho kalusāvilā.
670. 3^oaccho pasanno vimalo *gabhīrapabhutī tisu*,
5^odhīvaro macchiko macchabandha-kevaṭṭa-jālikā.
671. 6^omaccho mīno jalacaro puthulomo 'mbujo jhaso,
13^orohito magguro siṅgī balajo muñca-pāvusā.

656. *C, C₁, Ṭ vāḷaggāhy 668. *C, C₁ lakāro **C, C₁ piyā^o ***C, C₁ 'mmaṇam

672. sattavaṅko savaṅko *ca* naḷamīno *ca* gaṇḍako,
susukā sapharī *macchappabhedā* makarādayo.
673. *mahāmacchā* ¹⁾timi timiṅgalo timirapiṅgalo,
ānando timinando *ca* ajjhāroho mahātими.
674. ²⁾pāsāṇamaccho pāṭhīno ²⁾vaṅko *tu* baḷiso *bhave*,
³⁾*susumāro *tu* kumbhīlo nakko ²⁾kummo *tu* kacchapo.
675. ²⁾kakkaṭako kuḷīro *ca* ²⁾jalūkā *tu ca* rattapā,
³⁾maṇḍūko dadduro bheko ²⁾gaṇḍuppādo mahīlatā.
676. *atha* ²⁾sippī *ca* suttī *tthī* ²⁾saṅkho *tu* kambu *nitthiyam*,
²⁾khuddasaṅkho saṅkhanakho ²⁾jalasutti *ca* sambuko.
677. ²⁾jalāsayo jalādhāro *gambhīro* ¹⁾rahado **tha ca*,
²⁾udapāno pānakūpo ²⁾khātaṃ pokkharāṇī *tthiyam*.
678. ⁶⁾taḷāko *ca* saro *nitthī* vāpi *ca* sarasī *tthiyam*,
daho 'mbujākaro *cātha* ¹⁾pallalaṃ *khuddako saro*.
679. ⁷⁾anotatto *tathā* kaṇṇamuṇḍo *ca* rathakārako,
chaddanto *ca* kuṇālo *ca vuttā* *mandākinī *tthiyam*.
680. *tathā* sīhappapāto *ti ete satta mahāsarā*,
²⁾āhāvo *tu* nipānaṃ ²⁾cākhātaṃ *tu* devakhātaṃ.
681. ⁶⁾savantī ninnagā sindhu saritā āpagā nadī,
²⁾bhāgīrathī *tu* gaṅgā 'tha ²⁾sambhedo sindhusaṅgamo.
682. ⁵⁾gaṅgā 'ciravatī *ceva* yamunā sarabhū mahī,
imā mahānadī pañca ⁵⁾candabhāgā *sarassatī.
683. nerañjarā *ca* kāverī nammadādī *ca ninnagā*,
²⁾vārimaggo *paṇālī *tthī pume* ³⁾candanikā *tu ca*.
684. jambālī oligallo *ca gāmadvāramhi kāsuyam*,
¹²⁾saroruhāṃ satapattaṃ aravindaṃ *ca* vārijaṃ.
685. *anitthī* padumaṃ paṅkeruhaṃ nalina-pokkharaṃ,
muḷālapupphaṃ kamalaṃ bhisapupphaṃ kusesayaṃ.
686. ¹⁾puṇḍarikaṃ *sitaṃ rattam* ²⁾kokanadaṃ kokāsako,
²⁾kiṅjakkho kesaro *nitthī* ²⁾daṇḍo *tu* nālam *uccate*.
687. ²⁾bhisāṃ muḷālo *nitthī ca* ²⁾bījakoso *tu* kaṇṇikā,
padumādisamūhe tu bhave ¹⁾saṇḍam *anitthiyam*.
688. ²⁾uppalaṃ kuvalayaṃ *ca nīlam tv* ¹⁾indīvaraṃ *siyā*,

674. *C, C₁ suṃsumāro Ṭ saṃsumāro 677. *C, C₁ sa ca 679. *C, C₁ mandakiṇī

682. *C, Ṭ sarasvatī 683. *Ṭ paṇālī

- sete tu* ¹kumudaṃ *cassa kando* ¹sālūkam *uccate.*
689. ³sogandhikaṃ kallahāraṃ dakasītalikaṃ *py atha,*
²sevālo nīlikā *cātha* ²bhisiny ambujinī *bhave.*
690. *sevālā* ³tilabijaṃ *ca saṅkho ca paṇakādayo.*

PĀTĀLAVAGGO NIṬṬHITO
BHŪKAṄḌO NIṬṬHITO